

తెలుగు వైతాళికులు:

తిక్కన

0 MAR 1939

280
1-89

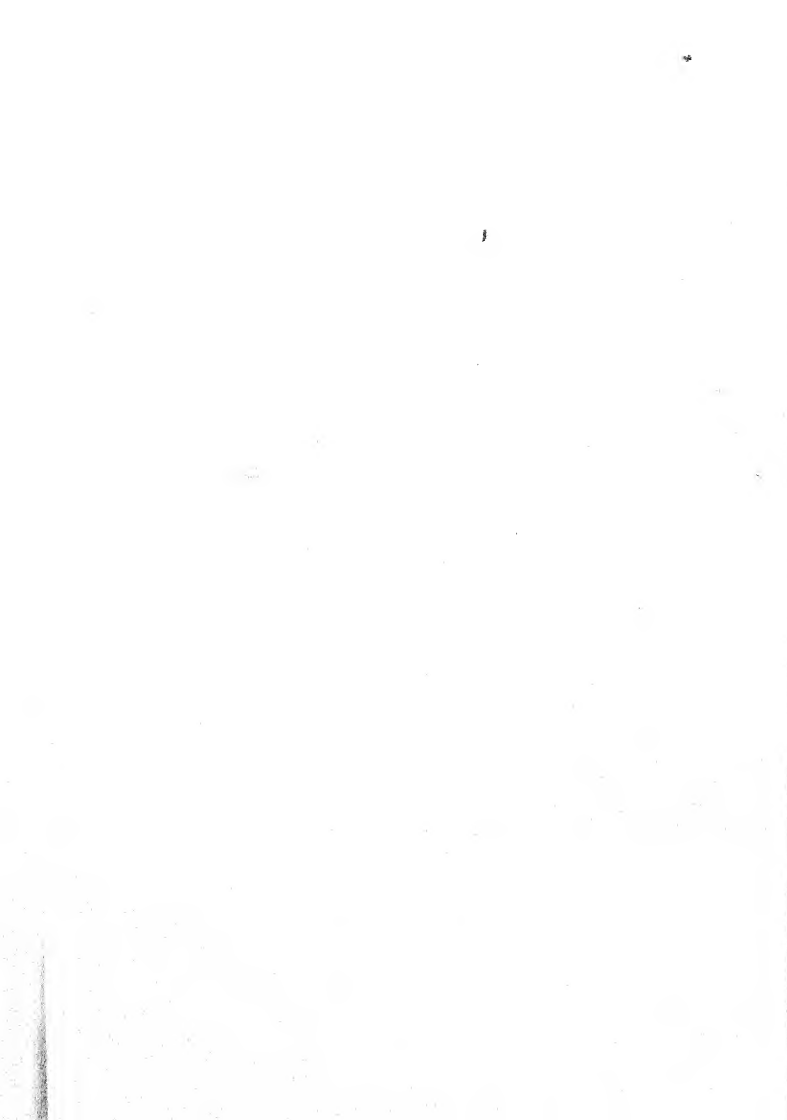
426
208

928.948131

RAM

280
~~787~~

20 MAR 1933

తి క్క న

Acc No. 1964

ర చ న

డాక్టర్ నండూరి రామ కృష్ణమాచార్య

సంపాదకులు

శ్రీ నాగభైరవ కోటేశ్వరరావు

ప్ర చ రణ

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

హైదరాబాదు

THIKKANA

by Dr. Nanduri Rama krishnamacharya

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

హైదరాబాదు - 500 004.

ప్రథమ ముద్రణ : 1988

ప్రతులు : 2000

హక్కులు : తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

వెల : మూడు రూపాయలు

విగ్రహ రూపకల్పన : శ్రీ హెచ్. బ్రహ్మ

ముఖపత్ర రచన : శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యం

అక్షరాలంకరణ : శ్రీ ఎ. శేఖర్

భాటాలు : జనతా స్టూడియోస్

ప్రతులకు :

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

కళాభవన్, సైఫాబాద్,

హైదరాబాదు - 500 004.

ముద్రణ :

పద్మావతి ఆర్ట్స్ ప్రింట్స్

31-5-850, హైదర్ గూడ,

హైదరాబాదు - 500 029.

ముఖచిత్ర ముద్రణ :

డిప్రింటర్ - [ఆఫ్ సెట్]

31-6-584/హెచ్, హిమాయత్ నగర్,

హైదరాబాదు - 500 029.

సందేశం

సామాన్య ప్రజలైన జాతీయ జాగృతం చేసి, భద్రాయిత మూర్తిగా ప్రఖ్యాతిపెరి మహావ్యర్థుల వ్యవస్థ జీవిత చరిత్రలు మన చున్నారలకు ఉత్తేజకరాలు, ఉత్సాహ స్రవరాలు. కేవల పాఠశాల బాల బాలికలలో మించి నడవడం, గట్టి పట్టుదలను, కలిసికట్టుతనాన్ని, దేశభక్తిని, సేవాభిక్షి, మాతృ భావనులకు పెరిపొందించడానికి ఈ పత్రిక రచనల ప్రచురణ వింతైనా అవసరం.

ఈ గ్రంథ పరిషత్ ప్రచురణకు రూపకల్పన చేసిన తెలుగు విశ్వ విద్యాలయం వారికి మనఃపూర్వకమైన అభినందనాలు. ఉత్తమాశయ ముహితమైన ఈ ఉద్యమంలో ప్రత్యక్షంగాను, పరోక్షంగాను భాగస్వామ్యం పొందిన సంస్కృతి ప్రయులకు సాహితీపరులకు కళాభివందనాలు.

(Handwritten signature)

హైదరాబాదు,
విభవ ఉగాది,
మార్చి 18, 1988.

'కళాప్రపూర్ణ'
నందమూరి తారక రామారావు
కులాభివతి, తెలుగు విశ్వ విద్యాలయం

ఆచార్య తూమాటి దొణప్ప
ఎం.ఏ, పిఎచ్.డి, డి.లిట్.,
కులవతి,
తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం.

ఆ ము ఖ ం

తెలుగుజాతికి మహోజ్వలమైన చరిత్ర ఉంది. విశాలమైన ఈ తెలుగు నేలను ఎందరో రాజన్యులు పరిపాలించారు. మరెందరో మాన్యులు, మహనీయులు దీనిని సుస్థిరమే కాదు, సుసంపన్నం గావించారు. రాజకీయంగా, సాంఘికంగా, ఆర్థికంగా, సాహితీ సంస్కృతి పరంగా, మత సామరస్యంతో ఆంధ్ర దేశాన్ని పురోగమింపజేశారు.

పరికించి చూస్తే ఇక్కడ ప్రతిరంగంలో ఒక యుగకర్త కనిపిస్తాడు; ఒక తేజోమూర్తి దర్శనమిస్తాడు. అపూర్వమైన సాహితీ సృష్టితో తెలుగు సాహితీ మంజూషను మణి

మయం చేసిన కవివరేణ్యులు; పద సాహితీ సంపదతో తెలుగు నేలను సరస సంగీత స్వర గంగాతరంగితం చేసిన వాగ్గేయకారులు; నూతన నృత్య వైయాత్యాలు అందించిన నాట్యాచార్యులు; అనల్పకల్పనా చాతురీ మహిమతో శిల్ప ప్రాథవాన్ని అందించిన శిల్పి శేఖరులు; నాటక రంగాన్ని శిఖరాయమాణం చేసిన సటశిఖామణులు; జాతీయోద్యమాలలో నడుం బిగించి ముందుకు దూకిన వీర యోధులు; చీకటి కమ్ముకొన్న వేళ జాతి యావత్తు సుషుప్త్యవస్థలోకి జారిపోయే టప్పుడు వెన్నుతట్టి, మేల్కొలిపి, చేయూత నిచ్చి, జాతిని చైతన్య చకచక్రితం చేసిన వైతాళికులు; తమ అమేయ మేధాసంపత్తితో, ఆధునిక విజ్ఞానశాస్త్ర సారంతో ఆంధ్ర దేశాన్ని వ్యావసాయికంగా, పారిశ్రామికంగా ప్రగతిపథంలోకి నడిపించిన విదేశీయులు, స్వదేశీయులు; మత సహిష్ణుతను పెంపు చేసిన మహా నాయకులు, చరిత్ర పురుషులు ఎందరో ఉన్నారు.

ప్రాతఃస్మరణీయులైన ఈ మహనీయుల విగ్రహాలకు రూపకల్పన చేసి సమవేదికపై

ప్రాణప్రతిష్ఠ గావించి సజీవ మూర్తులుగా
'తెలుగు వెలుగులమూర్తి నిక్షిప్త కళా
ప్రాంగణం' పేరిట హైదరాబాద్‌లోని టాంక్
బండ్‌పై నెలకొల్పిన ఘనులు, యశోధనులు
మన ప్రయతమ ముఖ్యమంత్రి మాన్యశ్రీ
నందమూరి తారక రామారావుగారు.

ఈ తెలుగు వెలుగుల జీవిత విశేషాలను
అక్షరబద్ధం చేయాలని మేము సంకల్పించాం.
ఇవి భావితరాలను ప్రభావితం చేస్తాయనీ,
చక్కటి స్ఫూర్తి నిస్తాయనీ మా విశ్వాసం.
అందుకే ఈ ప్రాంగణంలోని ప్రతి మూర్తి
గురించి సరళ శైలిలో క్లుప్త చరిత్రను
రచింపజేసి 'తెలుగు వైతాళికులు' పేరిట
లఘు రచనలుగా వెలువరింపజేశాం. ఇందుకు
తమ తోడ్పాటును అందజేసిన రచయితలకు
మా కృతజ్ఞతలు. ఈ పుస్తక పరంపరకు
సంపాదకులుగా వ్యవహరించి మాతో సహక
రించిన శ్రీ నాగభైరవ కోటేశ్వరరావు గారికి
మా ధన్యవాదాలు :

తేదీ 5-3-1988,

హైదరాబాద్-500 004,

మా మాట దొసాపు

తిక్కన

ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్రలో నన్నయ-తిక్కన-ఎఱ్ఱన మహాకవులు “కవిత్రయము”గా సుప్రసిద్ధులు. కవిత్రయము ఆంధ్ర మహాభారత కృతి కర్తలు. నన్నయభట్టు క్రీస్తుశకము 1022 ఆగష్టు 16 వ తేదీన వేంగీ సింహాసనము నధిష్ఠించిన చాళుక్య చక్రవర్తి రాజరాజ నరేంద్రుని ఆస్థాన కవి. మహా భారతము నందలి ఆది సభాపర్వములను, అరణ్యపర్వములో నాలుగవ ఆశ్వాసముతో నూట నలుబది పద్యములను వ్రాసిన మహాకవి నన్నయ. విరాట పర్వము మొదలుకొని పదహైదు పర్వాలు వ్రాసిన మహాకవి తిక్కన.

అరణ్య పర్వ శేషము వ్రాసినది ఎఱ్ఱన మహాకవి. ఈ విధముగా తెలుగు వారికి తరతరాలుగా “కవిత్రయము” ప్రాతఃస్మరణీయులైనారు.

తిక్కన వంశం

తిక్కన యింటిపేరు కొట్టరువు వారు.

తిక్కన తరువాత ఆ వంశము వారి పేరు

పాలూరివారు అయినది.

తిక్కన తాతగారి పేరు “భాస్కరుడు.”

భాస్కరుడు, “సార కవితాభి రాముడు” - “గుంటూరు విభుడు”

తిక్కన తండ్రి పేరు కొమ్మన.

తల్లి పేరు అన్నమ.

తిక్కన పెద తండ్రి సిద్ధయ. సిద్ధయ కొడుకు పేరు గూడ తిక్కనయే. అనగా కొమ్మన కొడుకు తిక్కన, సిద్ధయ కొడుకు తిక్కన వేలు విడిచిన సోదరులు. ఏక వంశములో ఒకే పేరు గల భిన్న వ్యక్తులను గుర్తుపట్టటం కోసం సమకాలీనులు ఇరువురకు ‘కవి తిక్కన-ఖడ్గ తిక్కన’ అనే బిరుదు పేరులు బహుకరించారు.

కొమ్మన కొడుకు-కవి తిక్కన

సిద్ధన కొడుకు-ఖడ్గ తిక్కన.

తిక్కన పేరు

నెల్లూరు రాజధానిగా రాజ్యం పరిపాలించిన తెలుగు చోడుల వంశానికి చెందినవాడు మనుమసిద్ధి మహారాజు. ఈ రాజవంశం దక్షిణదేశాన్ని పాలించినట్టి చోళశాఖయే. తెలుగుచోడులు గూడ కావేరీ నదికి ఆనకట్ట నిర్మించిన కరికాలచోడునే మూలపురుషునిగ పేర్కొన్నారు. మధురాంతక పౌత్రపిచోడ-గండ గోపాల బిరుదులతో శాసనాలు వేశారు.

మనుమసిద్ధి మహారాజు తండ్రి తిక్కనృపతి మహా
 వీరుడు. అతడు 'నిజ పరాక్రమమున', రాజ్యాన్ని విస్తరింప
 జేశాడు. శంభురాజు మున్నగు శత్రువులను జయించాడు.
 కర్ణాట ప్రభువైన సోమేశ్వరుని ఓడించి చోళ రాజునకు
 సాయంచేసి, "చోళ స్థాపనాచార్య" బిరుదు సంపాదించాడు.
 తిక్కనృపతి శాసనాలు కంచిలో గూడా కన్పిస్తున్నాయి.
 తిక్కన తండ్రి తిక్కనృపతి కొలువులో మంత్రిగా పని
 చేశాడు. దక్షిణాపథ రాజ్యరంగంలో నిర్వహక పరాక్రమ
 ప్రాభావాలతో వెలుగొందిన తన యేలిక తిక్కనృపతి పేరు
 మంత్రియైన కొమ్మన తన కొడుకుకు పెట్టుకున్నట్టు ఊహించ
 వచ్చు. అట్లే, సిద్ధయ మంత్రి గూడ తిక్కనృపతి పేరు
 తన కొడుకుకు పెట్టుకొన్నాడని భావింపవచ్చు.

తిక్కనృపతి తరువాత అతని పుత్రుడు మనుమసిద్ధి
 నెల్లూరు సీమకు రాజైనాడు. మనుమసిద్ధి దగ్గర కొమ్మన
 కొడుకు తిక్కన మంత్రియైనాడు. సిద్ధన కొడుకు తిక్కన
 సేనానియైనాడు. ఇరువురు తిక్కనలకు సమాకాలీనుడై వారిని
 ప్రత్యక్షంగా చూచిన కేతనమహాకవి తాను వ్రాసిన
 దశకుమారి చరిత్ర పీఠికలో, ఖడ్గ తిక్కనను గూర్చి యీ
 విధముగా వర్ణించెను.

వేడిన నర్థార్థి వృథ పుచ్చ నేరని
 చానంబు తనకు బాంధవుడు గాఁగ
 నెదిరిన జమునైన బ్రదికి పోవగ నీని
 శౌర్యంబు తన కిష్ట సఖుడు గాఁగ
 శరణు చొచ్చిన శత్రు వరునైన రక్షించు
 కరుణయే తనకు నంగదము గాఁగ
 జలికినఁ బాండవ ప్రభునైన మెచ్చని
 సత్యంబు తనకు రక్షకుడు గాఁగ

జగతి నుతి కెక్కి రాయవేశ్యా భుజంగ
 రాజ్య రత్నాకర స్ఫూర్తి రాజమూర్తి
 గంధ పారణ బిరుద విఖ్యాత కీర్తి
 దినప తేజుండు సిద్ధయ తిక్క శౌరి.

ఖడ్గ తిక్కన గూర్చి కేతన మహాకవి వ్రాసిన
 పద్యములు మాత్రమే గాక జనశ్రుతిలో కొన్ని కమనీయ
 చాటువులు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. అలనాడు మంత్రులు
 రాజస సత్వమూర్తులు. “ఇదం ఔత్ర మిదం బ్రాహ్మ్యమ్”
 అనునట్లు వారి వ్యక్తిత్వములో పరాక్రమము, పాండిత్యము
 గంగా యమునల వలె సంగమించాయి. ఖడ్గ తిక్కన నిత్య
 జీవితమును ఒక చాటువు మనోజ్ఞముగా అభివర్ణిస్తోంది.

వీర నినాదంబు వేద నినాదంబు

పాయక యే ప్రొద్దు మ్రోయుచుండు

భూసుర ప్రకరంబు సేసలు చల్లంగఁ

బాయకెన్నియొ కుటుంబములు బ్రదుకు

బ్రాహ్మణావళికి ధారలు పోసిన జలంబు

సతతంబు ముంగిట జాలువారు

రిపుల కొసగిన వత్రికల పుత్రికలను

బాయక కరణముల్ వ్రాయుచుండ్రు

మాన ఘనుడైన తిక్కన మంత్రి యింట

మదన సముడైన తిక్కన మంత్రి యింట

మహిత యశుడైన తిక్కన మంత్రి యింట

మంత్రి మణియైన తిక్కన మంత్రి యింట.

కవి తిక్కన దశకుమార చరిత్ర కృతివతి, కావున
కృతికర్తయైన కేతన అతని గూర్చి సవిస్తరముగ ఎన్నో
అంశాలు తెలిపాడు.

తిక్కన-ఉభయకవి మిత్రుడు. మనుమసిద్ధి మహా
రాజు ఆస్థానంలో వలువురు కవులు, అందులో కొందరు
తెలుగు కవులు మరికొందరు సంస్కృత కవులు ఉండేవారు.
తిక్కన తెలుగులో, సంస్కృతంలో కూడ కవిత చెప్పి
“ఉభయ కవిమిత్రుడు” అనే సార్థక బిరుదం వహించాడు.

తిక్కన, మనుమసిద్ధి మహారాజు దగ్గర మంత్రి. అలాంటి రాజలాంఛనాలు, “అందలంబు, గొడుగు, అడపంబు, మేల్కట్టు చామరములు, జమిలి శంఖములు, కంబగట్లు, భూమి” కానుకలుగా తిక్కనకు మహారాజు ప్రసాదించాడు.

కేతన దశకుమార చరిత్రను తిక్కనకు అంకితం ఇచ్చేనాటికి, తిక్కన భారత రచనకు ఉపక్రమించలేదని నిష్కర్షగా చెప్పవచ్చు. తిక్కన తొలి రచన నిర్వచనోత్తర రామాయణము గూడ దశకుమార చరిత్ర నాటికి పూర్తి కాలేదని చెప్పవచ్చును.

నిర్వచనోత్తర రామాయణం

తిక్కన - తాను వ్రాసిన నిర్వచనోత్తర రామాయణ కావ్యాన్ని మనుమసిద్ధి మహారాజుకు అంకితం ఇచ్చాడు. ఆ కావ్య పీఠికలో తిక్కన రాజసంతో చెప్పిన మాట ఉదాహరింప దగినట్టిది. మనుమసిద్ధి మహారాజు మంత్రి తిక్కనను, “మామా” అని పిలిచేవాడట. అందుచేత, ఆ సంబోధనను సార్థకం చేయటానికి తిక్కన తన కావ్య కన్యకను-నిర్వచనోత్తర రామాయణాన్ని-మనుమసిద్ధికి అంకితం ఇచ్చినట్లు సగర్వంగా చాటి చెప్పుకున్నాడు. దశకుమార చరిత్ర పీఠికను, నిర్వచనోత్తర రామాయణ పీఠికను పోల్చి చూస్తే, ఘుండు దశకుమార చరిత్ర, వెనువెంటనే నిర్వచనోత్తర

రామాయణం రచింపబడినట్లు తెలుస్తుంది. మనుమసిద్ధి మహారాజు క్రీస్తుశకం 1260 సంవత్సరం వరకు రాజ్యం చేసినట్లు చరిత్రకారులు చెప్పుచున్నారు. నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో పెక్కు చారిత్రక విషయాలు పీఠికలో వర్ణింపబడ్డాయి. అందు మహారాష్ట్ర సామంతుడైన సారంగపాణిపై మనుమసిద్ధి నెరపిన దండయాత్ర ఒకటి. క్రీస్తు శకం 1255 నుండి సారంగపాణి శాసనాలు కన్పిస్తున్నాయి. అందుచే నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచనా కాలం క్రీ.శ. 1255-1260 సంవత్సరాల మధ్య సమయం అని చెప్పవచ్చు. అప్పుడు, మనుమసిద్ధి మహారాజుగా ఉన్నాడు. తిక్కన మంత్రిగా ఉన్నాడు.

తిక్కన మంత్రి, “మనుమసిద్ధి మహేశ సమస్త రాజ్య భాగ్య ధారేయుడు”. కవి. కవి పోషకుడు. కవులకు పెక్కు అగ్రహారాలు దానం చేసిన వదాన్య శేఖరుడు.

నిర్వచనోత్తర రామాయణ పీఠికను బట్టి ఈ క్రింది విషయాలు తిక్కన వ్యక్తిత్వమును గూర్చి నట్టివి తేటతెల్లాలు.

1. తిక్కన - అప్పుడు శైవుడు.

“మహేశ్వరాంఘ్రి కమలధ్యానైకశీలుడు”

దశకుమార చరిత్రమునందు గూడ తిక్కన, “చిత్త నిత్యస్థిత శివుడు” అనే వర్ణన ఉంది.

2. ఆపస్తంబ సూత్రుడు.
3. గౌతమ గోత్రుడు.
4. కళావిదుడు.
5. ఉభయ కావ్య శిల్ప పారగుడు.

“కవిత చెప్పి ఉభయకవిమిత్ర మెప్పించటం బ్రహ్మ కైన సాధ్యము కాదు” అని కేతన, దశకుమార చరిత్ర పీఠికలో చెప్పాడు. సమకాలీన సమాజములో తిక్కనకు కవిగా మాత్రమే గాక విద్వాంసుడుగా గూడ గొప్ప పేరు ప్రఖ్యాతులు ఉండేవి.

తిక్కన రామాయణమును మొదటి నుండి వ్రాయక, ఎందుకు ఉత్తర రామాయణం మాత్రమే వ్రాశాడు? అది “నిర్వచనంగా” ఎందుకు వ్రాయవలసి వచ్చినది? అనే రెండు ప్రశ్నలు ఉదయిస్తాయి “నిర్వచనోత్తర రామాయణం” అనే పేరు వినిపించగానే. మొదటి ప్రశ్నకు తిక్కన చెప్పిన సమాధానం.

“ఎత్తటి నైనను ధీరో

దాత నృపోత్తముడు రామ ధరణీపతి సద్

వృత్తము సంభావ్య మగుట

ఉత్తర రామాయణోక్తి యుక్తుడ నైతిన్”

రామ కథ - అంతా బాగానే ఉంటుంది.

తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణ పీఠికలోనే తన పితామహుడు-మంత్రి భాస్కరుడు సారకవితాభిరాముడు, గుంటూరు విభుడు అని చెప్పకొనియున్నాడు. దీనినిబట్టి - సారకవితాభిరాముడైన మంత్రి భాస్కరుడు సుప్రసిద్ధ కవియై యుండాలి గదా! అయిన ఆతడు వ్రాసిన కృతులు ఏవి ?

భాస్కర రామాయణ కృతికర్త యైన భాస్కరుడే తిక్కన పితామహుడని కొందరు ఊహిస్తున్నారు. కానీ - తిక్కన తన తాతగారు రామాయణం వ్రాసినట్లు ప్రసక్తి వచ్చినప్పుడు గూడ ఒక్క ముక్క చెప్పలేదే? పూర్వ రామాయణ కీర్తి తాతగారికి - ఉత్తర రామాయణ కీర్తి మనుమనికి కట్టిపెట్టటం వల్ల కథ రక్తి కట్టవచ్చునేమోగాని అందులో సత్యం లేదని విమర్శకులలో వలుపురు భావిస్తున్నారు. అందుచే మంత్రి భాస్కరుడు తిక్కన పితామహుడు గొప్ప కవి యని చెప్పవచ్చునేగాని, పూర్వ రామాయణ కృతికర్త అని చెప్ప వీలులేదు.

ఇక రెండవ ప్రశ్న, ఉత్తర రామాయణాన్ని తిక్కన ఎందుకు “నిర్వచనంగా” వ్రాశాడు? అనేది.

ఆంధ్ర వాఙ్మయ ప్రపంచంలో ఆదికవిగా పేరొందిన నన్నయభట్టు, మహా భారతాన్ని తెలుగులో గద్య పద్య మిశ్రమంగా వ్రాశాడు. అయితే నన్నయ భారతం అరణ్య

పర్వం మధ్యలో ఆగిపోయింది. నన్నయ తరువాత సుమారు రెండు శతాబ్దాలవరకు ఏ కవి భారతాన్ని పూరించలేదు. కారణం ఏమిటి? ఈ రెండు శతాబ్దాలలో తెలుగుదేశంలో కవులే పుట్టలేదా? ఎందరో కవులు ఉద్భవించారు ఈ రెండు వందల సంవత్సరాలలో. కాని వారు శివ కవులు. వారు ఎన్నో కావ్యాలు వ్రాశారు గాని వారెవరు నన్నయను స్మరింపలేదు.

సమాజంలో ఒక ప్రత్యేక మతం వెలయించినట్లే శివ కవులు ఒక స్వతంత్ర సారస్వతోద్యమం నెలకొల్పారు. శివకవియైన పాల్కురికి సోమన

“గద్య పద్య సంస్కృత భూయిష్ట ప్రబంధ రచన
మానుగా సర్వసామాన్యంబు గాదు”

అని చాటాడు.

శివకవులు సంస్కృత వృత్తాలను ఛందస్సును నిరసించి మాత్రాగణబద్ధాలైన దేశి కవితలను ఎన్నుకుని ద్వీపద ప్రబంధాలు వ్రాశారు.

“ఉరుతర గద్య పద్యోక్తులకంటె
సరసమై పరగిన జాను తెనుంగు
చర్చింపగా సర్వసామాన్య మగుట
కూర్చెద ద్వీపదలు కోర్కి దైవార”

ఇది సోమనాథుని సారస్వత ప్రతిజ్ఞ.

శివకవుల సారస్వతోద్యమాన్ని జాను తెనుగు -
దేశి కవిత - ద్విపద రచన అని మూడు ముక్కలలో
సంక్షేపింపవచ్చు.

శివకవులు-భవి కవులను అధిక్షేపించారు శివకవులు
శివ పారమ్యమును ప్రబోధించారు. భవి జనులను చూడరాదు,
తాకరాదు. వారితో మాటాడరాదు. ఇవి శైవుల వ్రతములు.
వీరి దృష్టిలో మతము ప్రధానము. సారస్వతము గౌణము.
తెలుగువారికి తెలుగు భాషలో శివభక్తి ప్రాధాన్యం, శైవ
మత ప్రబోధం వెల్లివిరియ చేయటమే వారి కర్తవ్యం. వారి
సారస్వతం స్వమత స్థాపన-పరమత ఖండనలతో నిండి
పోయి సార్యజనీనము కాలేకపోయింది. అయితే - వీరి
రచనలలో ఉత్తమోత్తమ కవిత్వములు, మహోదార భావాలు,
ఉత్కృష్ట సృష్టి అనిపించే ఉజ్జ్వల ఘట్టాలు ఎన్నో ఉన్నాయి.
కాని సాహిత్య చరిత్రలో వీరికి రావలసిన కీర్తి రాలేదు.
చారిత్రకముగా శివకవులు నన్నయ తిక్కన మహాకవుల
మధ్య ఉన్నారు. ఇటు చంద్రాస్తమయం - అటు సూర్యో
దయం మధ్య విలసిల్లిన శుక్రుని అలతి అలతి కాంతులు,
ఎంత నిస్సర్గ రమణీయములు అయినా, లోకం చక్కగా
దర్శించలేదు.

గద్య పద్య సంస్కృత భూయిష్ట రచనను గర్హించిన శివకవుల ప్రభావానికి లోనై, తొలుత తిక్కన తన ఉత్తర రామాయణాన్ని, “నిర్వచనంగా” తీర్చిదిద్దాడు, అని చెప్పవచ్చు.

“జాత్యము గాని ఒప్పుచున సంస్కృత మెయ్యెడఁ
జొన్న వాక్యసాం
గత్యము చేయుచో నయిన గద్యము తోడుగఁ జెప్పి
వెట్ట”

అని నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో తిక్కన చేసిన శవధం.

నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో ఆశ్వాసాంత గద్యము నందు - “ఇది శ్రీమదుభయ కవిమిత్ర కొమ్మనామాత్య పుత్ర బుధారాధన విధేయ తిక్కన నామధేయ ప్రణీతంబైన యుత్తర రామాయణము” అని ఉంది. అనగా అప్పటికి తిక్కన, “సోమయాజి” కాలేదు.

నిర్వచనోత్తర రామాయణం వ్రాసే నాటికే తిక్కన “ఉభయ కవిమిత్రుడు”గా లబ్ధ ప్రతిష్ఠుడు. నిర్వచనోత్తర రామాయణ పీఠికలో అలనాటి సారస్వతోద్యమాలపై శివ కవులపై వరోక్ష విమర్శ కన్పిస్తోంది. తిక్కనకు పూర్వం సుమారు రెండు వందల సంవత్సరాల మేరకు విస్తరిల్లిన శైవ వాఙ్మయం తరువాత తిరిగి స్వతంత్ర వాఙ్మయ సృష్టికి

మార్గ దర్శకుడైన యుగపురుషుడు తిక్కన. తిక్కన సల్పిన యీ సారస్వత కృషికి నాంది నిర్వచనోత్తర రామాయణమే.

నిర్వచనోత్తర రామాయణం ఆంధ్ర ప్రబంధోదయానికి వేగుచుక్క. నిర్వచనోత్తర రామాయణం సంస్కృత మూలానికి అనువాదం కాదు. అర్వాచీన తెలుగు ప్రబంధాలలో కన్పించే అష్టాదశ వర్ణనలకు తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో మేలు బంతులు తీర్చిదిద్దాడు.

సంస్కృత మూలంలో కథ విషాదాంతం. అందు శ్రీరాముడు సపరివారంగా సరయానదీ ప్రవేశించేసి నిర్యాణం చెందటంతో కథ పరిసమాప్తం అయింది.

నిర్వచనోత్తర రామాయణం కుశలపులు శ్రీరామునితో చేరి రాజవిద్యలు నేర్చుకోవడంతో ముగిసింది. మూలంలో ఉన్న పెక్కు అవాంతర గాథలను తిక్కన వదలి పెట్టాడు. సంస్కృతోత్తరరామాయణం ఒక మహారణ్యం. తెలుగు నిర్వచనోత్తర రామాయణం ఒక ఉద్యాన వనం.

తిక్కన వ్యక్తిత్వంలో కన్పించే స్వతంత్రత నిర్వచనోత్తర రామాయణంలోనే కన్పిస్తుంది. మూలంలో సీతాపవాదం గూర్చి శ్రీరాముడు హాస్యగాండ్ర నుండి తెలుసుకున్నాడు. నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో శ్రీరామునకు సీతాపవాదం గూర్చి తెలిపింది నర్మసచివుడైన భద్రుడు.

సమకాలీన సమాజానికి సారస్వతానికి, బింబ ప్రతిభావం ఉండటం సహజం. తిక్కన సమకాలీన సమాజం అక్కడక్కడ నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో ప్రతిఫలించి కనిపిస్తుంది.

తిక్కన చేసిన అయోధ్యాపుర వర్ణన ఉదాహరణగా గ్రహింపవచ్చు. పదమూడవ శతాబ్దిలో ఆంధ్రదేశంలో విలసిల్లిన శత్రుమర్భేద్యమైన ఒక కోటను తిక్కన రామాయణ కాలమునాటి అయోధ్యాపురికి చేర్చాడు. అయోధ్యాపురిలోని- “విశాలపరిఖ, ఉన్నత వప్రగోపురాలు, బహురత్నోత్కృష్ట సౌలభంజికలు, రత్నఖచిత హర్మ్యరేఖలు, మత్తేభ గర్జిత స్ఫార రవంబులు బృంహితనాదములు, పవన జవనాశ్వములు” అలనాటి కోటలలో తిరుగుచు తిక్కన స్వయంగా చూచినట్టివే. వాల్మీకి రామాయణంలో ఇట్టి అయోధ్యాపుర వర్ణన లేనేలేదు. తిక్కన అయోధ్యాపురిలోని వేశ్యలగూర్చి విపుల వర్ణన చేశాడు. వాల్మీకి దేవలోకములోని రంభాది వేశ్యలగూర్చి చెప్పాడుగాని భూలోక వేశ్యలగూర్చి అసలే చెప్పలేదు. అట్లే సంస్కృత మూలంలో లేని విటులగూర్చి తిక్కన తెలుగులో వర్ణించాడు.

“ఘనసార కర్పూర పరిమళములు “చందన గంధములు” “శుకపిశ సంకులత్వమున సుందరసాంద్ర లతాంత

పల్లవ ప్రకర బహుచ్ఛవి" విలసిల్లు ఉద్యాన వనములు అల
నాటి అయోధ్యలో కలవో లేవోగాని తిక్కన నాటి రాజధాను
లలో ఉండేవని చెప్పవచ్చు. ౧౭౫. ౧౪౪౧౩౧

3-00

RAM

సీతారాముల వనవిహార వర్ణన, మూలంలో కంటే
పెంచి తిక్కన వర్ణించటాన్నిబట్టి ఆంధ్ర రాజుల రాణుల
కేళివిలాస విహారాలకు ఉద్యానవనాలే ఆటపట్టు లని తెలు
స్తోంది. ఉపవనాలలో జలక్రీడలకు సుందర తటాకాలు
ఉండేవి. సీతకు మూలంలో చెలిక తెలు లేరు. తెలుగు నిర్వచ
నోత్తర రామాయణంలో సీతకు లెక్కకు మించిన చెలిక తెలు
ఉన్నారు. తిక్కన నాడు తెలుగు రాణులకు అంతఃపుర పరి
చారిక బృందం లెక్కకు మించి ఉండేది. తిక్కన అయోధ్యా
పుర వర్ణనం చదివిన తర్వాత, ఓరుగల్లు కోటలోని నేటి
శిథిలావశేషాలు చూచినప్పుడు, పరిత, స్వప్నంలో చూచిన
వాటిని సరిపోల్చుకునేటట్లు ఆశ్చర్యం చెందగలడు.

ACC NO. 8864

అటే - నిర్వచనోత్తర రామాయణంలోని కాందిశీకుల
వర్ణన ఉదాహరింపదగినట్టిది. మూలంలో కుబేరుడు రావణునిచే
పొందిన ఓటమి గూర్చిన వర్ణన ఉంది గాని కాందిశీకులు
వడిన అగచాట్ల వర్ణన లేదు. కుబేరుడు ఓడిన పిమ్మట యక్షులు
చెల్లాచెదురై కాందిశీకులయినటు తిక్కన వర్ణించాడు.

కాలుకొన్నంతయుఁ గడు వేగమునఁ బాటి
 కనుకని దెసలందుఁ గాడు పడియు
 పాజు జాలక ముట్టబడి జాడ తప్పంగ
 తొలగి పెన్నొందులఁ దూఱఁబడియు
 తలలు చీరలును గంపలు కట్టికొని గాసి
 గా మ్రగ్గుటడవులఁ గాటు పడియు
 కాకులఁ జేతులఁగా నెట్టకేలకుఁ
 జఱు తెక్కి లోయలఁ జాగఁ బడియు
 బయలి మొనలు గోట కట్టిన పెల్లున
 పీటి ప్రజయు నొక్క మాట యురల
 తెరలి ఇద్దఱొక్క తెరువునఁ బోవక
 ఆకులతను కాందిశీకు లయిరి.

రాజులు అన్యరాజ్యాలు జయించినపుడు సమకాలీన
 సమాజంలో కాందిశీకుల కష్టాలు కనులార గాంచియుండుట
 చేతనే, మంత్రి తిక్కన, రామాయణ కాలం నాటి యక్షులకు
 గూడ ఆ యిక్కట్లులు కట్టిపెట్టాడు:

“వయనము చాటఁబంచి సులభంబుగఁ
 బూరియు నీరు వంట కట్టియలును గల్గు
 చోట్ల” భటులను విడియించుచు
 రావణుడు తన సేనలను నడిపాడట.

ఆ విధముగా పూరి, నీరు, వంట కట్టెలు గల చోట్లు తంటాలుపడి వెదకి విడిసినవారు తిక్కన కాలమునాటి తెలుగు భటులే అని గుర్తింపవచ్చు.

ఒకవేళ మహాభారతం వ్రాయకపోయినా, కేవలం నిర్వచనోత్తర రామాయణాన్నిబట్టి అయినా, తిక్కన గొప్ప కవి అని నిర్ణయించవచ్చు.

అయితే, ఆంధ్ర వాఙ్మయ ప్రపంచంలో తిక్కన ఆర్జించిన సుస్థిర కీర్తికి-ఆ మహాకవి వ్రాసిన భారతంలోని పదిహేను పర్వాలే - కారణం అనటం విప్రతిపత్తి లేని సిద్ధాంతం.

తిక్కన నెరపిన రాయబారం

నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో తిక్కన-మనుమసిద్ధి మహారాజు కొలువులో మంత్రి పదవి అధిష్టించినట్లు ఉంది. జనశ్రుతిలో మంత్రి తిక్కన గూర్చి ఒక కమ్మని కథ ప్రచారంలో ఉంది.

అక్కన్న బయ్యన్నలు - మనుమసిద్ధి మహారాజు దాయాదులు. నెల్లూరు రాజ్యాన్ని అపహరించినట్లు - మంత్రి తిక్కన కాకతీయ చక్రవర్తి గణపతి దేవుని కొలువు కూటానికి వెళ్ళి రాయబారం నెరపి ఆ చక్రవర్తి సాయం

పొంది మనుమసిద్ధిని మరల సింహాసనం మీద నిలిపినట్లు
ఐతిహ్య కథనం.

జన ప్రతిలోనే కాక, తిక్కన నెరపిన రాయబారం
గాధ కాసె సర్వప్ప వ్రాసిన సిద్ధేశ్వర చరిత్రలో గూడ
కన్పిస్తోంది. కాసె సర్వప్ప కవి క్రీస్తు శకం 1400 సంవత్సర
ప్రాంతం వాడు. అనగా తిక్కనకు సుమారు నూట ఏబది
సంవత్సరముల తరువాతివాడు. సిద్ధేశ్వర చరిత్ర ద్వితీయ
కావ్యం. అందులో తిక్కన రాయబారం గూర్చి చెప్పిన
ఘట్టం ఇది.

సారె సారెకు కేరి సన్నుతుల్ చేయ
సార పారావార సరస గంభీర
సారుడై కీర్తి విస్తారుడై అలరు
ఆ రీతి గణవతి నటు చూచు వేడ్క
తిక్కన సోమయాజక్కడ కొకట
దిక్కు దిక్కుల నుండి తెరలి విద్యార్థు
లక్కడక్కడను కావ్యముల శ్లోకార్థ
మొక్కొక్క విధమున నొగి వినిపింప
చక్కన వినుచును నొక్క అందలము
నెక్కి తిక్కన సోమయాజక్కడేతెంచె.

ఆ రీతిగా సోమయాజుల రాక
 వారక చని ఘణి హారులు తెల్పు
 అట్టి మహాత్ముని నా సోమయాజి
 నెట్టన ఎదురేగి నేర్పుతో రాజు
 తెచ్చి అర్హాసన స్థితునిగా చేసి
 మెచ్చి తాంబూలాదు లెచ్చుగా నిచ్చి
 అగు భారతాఖ్యాన మా వీరవరులు
 తగ చేసినట్టి యుద్ధ ప్రకారంబు
 వినియు సంతోషించె కనినట్లు చెప్ప.

* * *

కాకతీయ రాజధాని ఓరుగల్లుకు రాయబారిగా వచ్చిన
 తిక్కన మహాకవిని గణపతి దేవ చక్రవర్తి సత్కరించి -
 ఇచ్చ వచ్చిన వరము కోరుకొనమన్నాడట.

మంత్రి తిక్కన నెల్లూరును ఆక్రమించిన అక్కన్న
 బయ్యన్నలను పారద్రోలి, గణపతి దేవ చక్రవర్తి మనుమ
 సిద్ధిని మరల సింహాసనంపై నిలపాలని కోరాడట.

గణపతి దేవ చక్రవర్తి నెల్లూరుపై దండెత్తి అక్కన్న
 బయ్యన్నలను సంహరించి మనుమసిద్ధిని సింహాసనంపై
 ప్రతిష్ఠించినట్లు కథ.

ఈ గాథనే కూచిమంచి జగ్గకవి తాను రచించిన సోమదేవ రాజీయంలో గూడ వ్రాశాడు. జగ్గకవి కథనం ప్రకారం తిక్కన సోమయాజి నెల్లూరు నుండి ఓరుగల్లు చేరి గణపతి చక్రవర్తిచే అతిథి మర్యాదలు పొంది బొద్దులను వాదంలో ఓడించినట్లు ఉంది. గణపతి చక్రవర్తి

అనుమకొండ నివాసులైనట్టి బౌద్ధ

జనుల రావించి వారి దిక్కన మనీషి

తోడ వాదింపఁజేసిన తొడరి వారి

చులుకగా సోమయాజులు గెలుచుటయును”

తిక్కనకు నవ లక్షధనమును యజ్ఞ కుండలాలు ఇచ్చెనట. అయితే - ఈ కథను యథాతథంగా స్వీకరించటానికి కొన్ని చిక్కులు ఉన్నాయి. గణపతి దేవచక్రవర్తి క్రీస్తుశకం 1260 సంవత్సరం వరకు రాజ్యం చేశాడు. అప్పటికి తిక్కన భారతం వ్రాయలేదనే చెప్పాలి. “సోమయాజి” అయినట్లు గూడ చెప్పటానికి వీలులేదు. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర వ్రాసిన శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం గారు, - “సోమదేవ రాజీయము నందు చెప్పబడిన భారత శ్రవణ కథ కవికల్పిత మునుటకు సందేహము లేదు” అని తీర్పు చెప్పారు.

అయినచో తిక్కన రాయబారం - భారత శ్రవణ
 గాథ కేవలం కల్పితాలేనా? కావు. చారిత్రకంగా చూస్తే,
 మనుమసిద్ధి కాకతి గణపతిదేవుని కరుణను కాంక్షించు
 చున్నట్లు ఒక తామ్రశాసనం ఉంది. అంతేగాక, గుంటూరు
 సీమలోని నాయన పల్లిలో మరొక శిలాశాసనంలో గణపతి
 దేవ చక్రవర్తి తిక్కన్న బయ్యన్నలను ఓడించి నెల్లూరును
 తగులబెట్టినట్లు ఉంది. అయితే యీ శాసనంలో శకవర్షం
 బులు అరిగిపోయి కన్పించడం లేదు. మనుమసిద్ధి తెలుగు
 చోడ వంశజుడు. తెలుగుచోడులు దక్షిణచోళులకు సామం
 తులు. మనుమసిద్ధి వేసిన శాసనం దక్షిణచోళ చక్రవర్తి వీర
 రాజేంద్రుని పదమూడవ రాజ్య సంవత్సరం నాటిది. వీర
 రాజేంద్రుడు క్రీ. శ॥ 1246లో రాజ్యానికి వచ్చాడు. అనగా
 1258 వరకు మనుమసిద్ధి దక్షిణచోళులకు సామంతుడు.
 మనుమసిద్ధి రాజ్యాన్ని కోలుపోవటం - తిక్కన రాయబారం
 గణపతిదేవ చక్రవర్తి సాయం క్రీ॥ శ॥ 1259 సంవత్సర
 మున జరిగినట్లు నిర్ణయింపవచ్చు.

కాటమరాజు - ఖడ్గతిక్కన

మనుమసిద్ధి మహారాజు జీవితచరిత్ర వెలుగునీడల
 వింత మెలిక అతడు దాయాదులతో పోరాడవలసివచ్చినది.

పోయిన రాజ్యాన్ని తిక్కన మహాకవి రాయబారం నెరపి అతనికి తిరిగి సంపాదించి పెట్టవలసి వచ్చింది. అంతేకాక - మనుమసిద్ధికి కాటమరాజుతో యుద్ధం దాపురించింది. ఆ యుద్ధంలో ఖడ్గతిక్కన వీరమరణం పొందాడు. అనగా కవి తిక్కన తన కన్నులముందు ఒక అవర కురుక్షేత్ర సంగ్రామం జరగటం చూచాడు.

మనుమసిద్ధి అవసానకాలంలో జరిగిన యుద్ధం “కాటమరాజు కథ” ద్వీపద కావ్యంగా అవతరించింది. ఆ ద్వీపద పంక్తులు అలనాటి సాంఘిక రాజకీయ స్థితిగతులు ప్రతిఫలించే ఆధార మేడలు. ఆ యుద్ధంగూర్చి, ఆ మహా యుద్ధంలో పాల్గొన్న మహావీరుల గూర్చి దేశంలో వ్యాపించిన చాటువులు తిక్కన నాటి వీరపురుషుల యుగాన్ని కన్నులకు కట్టేటట్లు అభివర్ణిస్తున్నాయి.

కాటమరాజు కనిగిరి సీమలోని ఎఱ్ఱగడ్డపాడుకు ప్రభువు. అతడు పెద్దిరాజు కొడుకు. యాదవ వంశీయుడు. అనావృష్టి కారణంచే అతడు దక్షిణాన్నఉన్న మనుమసిద్ధి అడవులను “పుల్లరి” చెల్లించి పశువులను మేపుకొనేందుకు ఎరువు పుచ్చుకున్నాడు. కాని కాటమరాజు పుల్లరి చెల్లించ

లేదు. మనుమసిద్ధి మహారాజు అన్నంభట్టు అనే విప్రుని
 రాయబారిగా పంపించి పుల్లరి చెల్లించమని కాటమరాజును
 కోరాడు. కాటమరాజు, మనుమసిద్ధి శత్రువుల ప్రోత్సాహంచేత
 పుల్లరి చెల్లించటానికి నిరాకరించాడు. మనుమసిద్ధి మహారాజు
 గారి వేశ్య పెంపుడు చిలుకను పట్టుకొని కాటమరాజుగారి
 పశువుల కాపరులు అల్లరి చేశారట.

ఈ విధంగా కాటమరాజు కథ చిన్న కలహంగా
 ప్రారంభమై చివరకు పెద్ద పోరాటంగా పరిణమించింది.
 తిరునామాల తిప్పరాజు, ఆకంఠరాజు, పెదవేగి చొక్కరాజు
 పెద వరదరాజు, అర్లుకొండ అచ్చిరాజు, ఆదివన్నె
 మాదిరాజు, గయకొండ గంగరాజు, ఉర్లకొండ సోమన్న,
 ఉరయాది అమ్మయ్య, చెన్నపట్నం చంద్రశేఖరుడు,
 దేవముని వెంగళయ్య, పట్టుకోట బసవరాజు, కాశహస్తి పాప
 తిమ్మరాజు, వెలకంచి వెంగళవతిరాజు, ప్రభగిరి కట్టణం
 పద్మశేఖరుడు మొదలైన వారు మనుమసిద్ధి పక్షం చేరారు.

మనుమసిద్ధి మహారాజు సేనలకు - ఖడ్గతీక్కన
 సేనాధిపతియై నడిపించాడు.

కాటమరాజు పక్షంలో చేరినవారు - పల్నాటి ప్రభువు
 పద్మనాయకు, కల్లికొండ ప్రభువు చల్ల పిన్నమనాయకు,

పొంది మనుమసిద్ధిని మరల సింహాసనం మీద నిలిపినట్లు
ఐతిహ్య కథనం.

జన శ్రుతిలోనే కాక, తిక్కన నెరపిన రాయబారం
గాథ కాసె సర్వప్ప వ్రాసిన సిద్ధేశ్వర చరిత్రలో గూడ
కన్పిస్తోంది. కాసె సర్వప్ప కవి క్రీస్తు శకం 1400 సంవత్సర
ప్రాంతం వాడు. అనగా తిక్కనకు సుమారు నూట ఏబది
సంవత్సరముల తరువాతివాడు. సిద్ధేశ్వర చరిత్ర ద్వితీయ
కావ్యం. అందులో తిక్కన రాయబారం గూర్చి చెప్పిన
ఘట్టం ఇది.

సారె సారెకు కేరి సన్నుతుల్ చేయ
సార పారావార సరస గంభీర
సారుడై కీర్తి విస్తారుడై అలరు
ఆ రీతి గణవతి నటు చూచు వేడ్క
తిక్కన సోమయాజక్కడ కొకట
దిక్కు దిక్కుల నుండి తెరలి విద్యార్థు
లక్కడక్కడను కావ్యముల శ్లోకార్థ
మొక్కొక్క విధమున నొగి వినిపింప
చక్కన వినుచును నొక్క అందలము
నెక్కి తిక్కన సోమయాజక్క డేతెంచె.

ఆ రీతిగా సోమయాజుల రాక
 వారక చని ఘణి హారులు తెల్పు
 అట్టి మహాత్ముని నా సోమయాజి
 నెట్టన ఎదురేగి నేర్పుతో రాజు
 తెచ్చి అర్హాసన స్థితునిగా చేసి
 మెచ్చి తాంబూలాదు తెచ్చుగా నిచ్చి
 అగు భారతాఖ్యాన మా వీరవరులు
 తగ చేసినట్టి యుద్ధ ప్రకారంబు
 వినియు సంతోషించె కనినట్లు చెప్ప.

* * *

కాకతీయ రాజధాని ఓరుగల్లుకు రాయబారిగా వచ్చిన
 తిక్కన మహాకవిని గణపతి దేవ చక్రవర్తి సత్కరించి -
 ఇచ్చ వచ్చిన వరము కోరుకొనమన్నాడట.

మంత్రి తిక్కన నెల్లూరును ఆక్రమించిన అక్కన్న
 బయ్యన్నలను పారద్రోలి, గణపతి దేవ చక్రవర్తి మనుమ
 సిద్ధిని మరల సింహాసనంపై నిలపాలని కోరాడట.

గణపతి దేవ చక్రవర్తి నెల్లూరుపై దండెత్తి అక్కన్న
 బయ్యన్నలను సంహరించి మనుమసిద్ధిని సింహాసనంపై
 ప్రతిష్ఠించినట్లు కథ.

ఈ గాథనే కూచిమంచి జగ్గకవి తాను రచించిన సోమదేవ రాజీయంలో గూడ వ్రాశాడు. జగ్గకవి కథనం ప్రకారం తిక్కన సోమయాజి నెల్లూరు నుండి ఓరుగల్లు చేరి గణపతి చక్రవర్తిచే అతిథి మర్యాదలు పొంది బొద్దులను వాదంలో ఓడించినట్లు ఉంది. గణపతి చక్రవర్తి

అనుమకొండ నివాసులైనట్టి బౌద్ధ

జనుల రావించి వారి దిక్కన మనీషి

తోడ వాదింపజేసిన తోడరి వారి

చులుకగా సోమయాజులు గెలుచుటయును”

తిక్కనకు నవ లక్షధనమును యజ్ఞ కుండలాలు ఇచ్చెనట. అయితే - ఈ కథను యథాతథంగా స్వీకరించటానికి కొన్ని చిక్కులు ఉన్నాయి. గణపతి దేవచక్రవర్తి క్రీస్తుశకం 1260 సంవత్సరం వరకు రాజ్యం చేశాడు. అప్పటికి తిక్కన భారతం వ్రాయలేదనే చెప్పాలి. “సోమయాజి” అయినట్లు గూడ చెప్పటానికి వీలులేదు. ఆంధ్రకవుల చరిత్ర వ్రాసిన శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగం గారు, - “సోమదేవ రాజీయము నందు చెప్పబడిన భారత శ్రవణ కథ కవికల్పిత మనుటకు సందేహము లేదు” అని తీర్పు చెప్పారు.

అయినచో తిక్కన రాయబారం - భారత శ్రవణ
 గాథ కేవలం కల్పితాలేనా? కావు. చారిత్రకంగా చూస్తే,
 మనుమసిద్ధి కాకతి గణపతిదేవుని కరుణను కాంక్షించు
 చున్నట్టు ఒక తామ్రశాసనం ఉంది. అంతేగాక, గుంటూరు
 సిమలోని నాయన పల్లిలో మరొక శిలాశాసనంలో గణపతి
 దేవ చక్రవర్తి తిక్కన్న బయ్యన్నలను ఓడించి నెల్లూరును
 తగులబెట్టినట్లు ఉంది. అయితే యీ శాసనంలో శకవర్షం
 బులు అరిగిపోయి కన్పించడం లేదు. మనుమసిద్ధి తెలుగు
 చోడ వంశజుడు. తెలుగుచోడులు దక్షిణచోళులకు సామం
 తులు. మనుమసిద్ధి వేసిన శాసనం దక్షిణచోళ చక్రవర్తి వీర
 రాజేంద్రుని పదమూడవ రాజ్య సంవత్సరం నాటిది. వీర
 రాజేంద్రుడు క్రీ. శ॥ 1246లో రాజ్యానికి వచ్చాడు. అనగా
 1258 వరకు మనుమసిద్ధి దక్షిణచోళులకు సామంతుడు.
 మనుమసిద్ధి రాజ్యాన్ని కోలుపోవటం - తిక్కన రాయబారం
 గణపతిదేవ చక్రవర్తి సాయం క్రీ॥ శ॥ 1259 సంవత్సర
 మున జరిగినట్లు నిర్ణయింపవచ్చు.

కాటమరాజు - ఖడ్గతిక్కన

మనుమసిద్ధి మహారాజు జీవితచరిత్ర వెలుగునీడల
 వింత మెలిక. అతడు దాయాదులతో పోరాడవలసివచ్చినది.

పోయిన రాజ్యాన్ని తిక్కన మహాకవి రాయబారం నెరపి అతనికి తిరిగి సంపాదించి పెట్టవలసి వచ్చింది. అంతేకాక - మనుమసిద్ధికి కాటమరాజుతో యుద్ధం దాపురించింది. ఆ యుద్ధంలో ఖడ్గతిక్కన వీరమరణం పొందాడు. అనగా కవి తిక్కన తన కన్నులముందు ఒక అవర కురుక్షేత్ర సంగ్రామం జరగటం చూచాడు.

మనుమసిద్ధి అవసానకాలంలో జరిగిన యుద్ధం “కాటమరాజు కథ” ద్వీపద కావ్యంగా అవతరించింది. ఆ ద్వీపద పంక్తులు అలనాటి సాంఘిక రాజకీయ స్థితిగతులు ప్రతిఫలించే అద్దాల మేడలు. ఆ యుద్ధంగూర్చి, ఆ మహా యుద్ధంలో పాల్గొన్న మహావీరుల గూర్చి దేశంలో వ్యాపించిన చాటువులు తిక్కన నాటి వీరపురుషుల యుగాన్ని కన్నులకు కట్టేటట్లు అభివర్ణిస్తున్నాయి.

కాటమరాజు కనిగిరి సీమలోని ఎఱ్ఱగడ్డపాడుకు ప్రభువు. అతడు పెద్దిరాజు కొడుకు. యాదవ వంశీయుడు. అనావృష్టి కారణంచే అతడు దక్షిణాన్నాడిన్న మనుమసిద్ధి ఆడవులను “పుల్లరి” చెల్లించి పశువులను మేపుకొనేందుకు ఎరువు పుచ్చుకున్నాడు. కాని కాటమరాజు పుల్లరి చెల్లించ

లేదు. మనుమసిద్ధి మహారాజు అన్నంభట్టు అనే విప్రుని రాయబారిగా పంపించి పుల్లరి చెల్లించమని కాటమరాజును కోరాడు. కాటమరాజు, మనుమసిద్ధి శత్రువుల ప్రోత్సాహంచేత పుల్లరి చెల్లించటానికి నిరాకరించాడు. మనుమసిద్ధి మహారాజు గారి వేశ్య పెంపుడు చిలుకను పట్టుకొని కాటమరాజుగారి పశువుల కావరులు అల్లరి చేశారట.

ఈ విధంగా కాటమరాజు కథ చిన్న కలహంగా ప్రారంభమై చివరకు పెద్ద పోరాటంగా పరిణమించింది. తిరునామాల తిప్పరాజు, ఆకంఠరాజు, పెదవేగి చొక్కరాజు, పెద వరదరాజు, అర్లుకొండ అచ్చిరాజు, ఆదివన్నె మాదిరాజు, గయకొండ గంగరాజు, ఉర్లుకొండ సోమన్న, ఉరయాది అమ్మయ్య, చెన్నపట్నం చంద్రశేఖరుడు, దేవముని వెంగళయ్య, పట్టుకోట బసవరాజు, కాశహస్తి పాప తిమ్మరాజు, వెలకంచి వెంగళవతిరాజు, ప్రభగిరి కట్టణం పద్మశేఖరుడు మొదలైన వారు మనుమసిద్ధి పక్షం చేరారు.

మనుమసిద్ధి మహారాజు సేనలకు - ఖడ్గతీక్కన సేనాధిపతియై నడిపించాడు.

కాటమరాజు పక్షంలో చేరినవారు - పల్నాటి ప్రభువు పద్మనాయకుడు, కల్లికొండ ప్రభువు చల్ల పిన్నమనాయకుడు,

దొనకొండ అయితమరాజు, ఎఱ్ఱయ్య, భట్టావులరాజు, కరి
యావులరాజు, వల్లభన్న నాశకుంశ్శనాయడు, ముమ్మయ్య
నాయడు, పూత్రరాజు మొదలైన వీరులు.

కాటమరాజు సేనలకు సేనాపతి బ్రహ్మరుద్రయ్య
అనే ఆరాధ్య బ్రాహ్మణుడు.

ఉభయసేనలు పాలేటి ఒడ్డున ఉన్న పంచలింగాల
దగ్గర తారసిల్లాయి. ఘోరయుద్ధం జరిగింది. ఇరుపక్షాలలో
వీరులు మరణించారు.

చిట్టచివరకు - యుద్ధభూమిలో ఖడ్గతిక్కన ఒక్కడే
మిగిలి ఉండటం చూచి, పిన్నమనాయడు,

- “పోరునిలుపు మోయి భూసురోత్తముడ
సరిగాదు మాతోడ సమరంబు చేయ
అగ్రజుల్ మీరు యాదవులము మేము
ఉగ్రమ్ము మామీద ఉంపంగ రాదు”

అని చెప్పాడట.

ఖడ్గతిక్కన - ఇక చేసేది ఏమీలేక, తన గుఱ్ఱాన్ని
మరలించి ఇల్లు చేరాడు. అయితే, యుద్ధభూమిని వీడి
వెనుకకు మరలివచ్చిన భర్తను చూచి, వీరవత్ని అయిన
అతని భార్య, అతనికి స్నానోదకంతోపాటు పసుపుముద్దను
పెట్టి నులకమంచం చాటుంచి

కరి

య్య

య్య

గాల

రా

డే

న్ని

డి

న

ను

“పగఱకు వెన్నిచ్చినచో
నగరే నిను మగతనంపు నాయకులందున్
ముగురాడువారమైతిమి
వగపేటికి జలకమాడవచ్చినచోటన్”

అని పరిహాసం చేసిందట.

వీరమాతయైన తల్లి గూడ అట్లే ఖడ్గతిక్కనను
అధిక్షేపించింది. ఆమె కొడుకునకు అన్నం పెడుతూ విరిగిన
పాలుపోసి-

“అసదృశముగ అరిపీరుల
పసమీరగ గెలువలేక పందక్రియన్ నీ
వసివైచి విరిగివచ్చిన
పసులున్ విరిగినవి తిక్క పాలున్ విరిగెన్”

అన్న దట.

అటు పీమ్మట, ఖడ్గతిక్కన, ఏకాంతవీరుడై యుద్ధ
భూమిని చేరి వీరమరణం పొందినట్లు కథ. ఖడ్గతిక్కన
అసలు పంద కాడు. మహావీరాధివీరుడు అని చాటే చాటు
పద్యాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. ఖడ్గతిక్కన వరాక్రమం ప్రజల
హృదయాలపై ఎంతటి ప్రభావం వహించిందో ఊహించ
గలిగిన ఒక చాటుపద్యాన్ని ఉదాహరణగా స్వీకరింపవచ్చు.
ఖడ్గతిక్కన వీరుడు, ధీరుడు, వదాన్యుడు, ప్రయదర్శనుడు
అని జనశ్రుతి. ఆ విషయాన్ని చాటి చెప్పే చాటువు ఇది.

“ధైర్యంబు నీ మేనఁ దగిలియుండుటఁ జేసి
 చలియించి మందరాచలము తిరిగె
 గాంధీర్యమెల్ల నీ కడన యుండుట చేసి
 కాకుత్స్థునకు వార్ధి కట్టుబడియె
 జయలక్ష్మి నీ యురఃస్థలినె ఉండుట చేసి
 హరి పోయి బలి దాన మడుగుకొనియె
 ఆకారమెల్ల నీ యందె ఉండుట చేసి
 మరుడు చిచ్చునఁబడి మడిసి చనియె

తిక్కదండనాథ దేవేంద్రపురికి నీ
 వరుగుతెరిగి, నగము తిరుగుటుడుగు
 అబ్ధి కట్టు విడుచు, అచ్యుతు కొద మాను
 మరుడు మరల గలుగు మగలరాజు.”

ఖడ్గతిక్కన భార్య, సహగమనము చేసి, వీరస్వర్గం
 అలంకరించిన భర్తను అనుగమించెనని కథ.

ఖడ్గతిక్కన వీరమరణం - ఆయన భార్య సతీసహ
 గమనం - కాటమరాజు యద్ధిం, కవి తిక్కన మనస్సుపై
 నెరపిన ప్రభావం గణనీయమైంది.

మహాభారతమును ప్రస్తరించినచో, 1. రాజనీతి
 2. యుద్ధతంత్రము, 3. బ్రహ్మవిద్యోపదేశముగా వింగడింప
 వచ్చు. తిక్కన వ్యక్తిత్వము పై మూడు అంశాలకు ముయ్యెల
 గుట్ట.

నిర్వచనోత్తర రామాయణం తిక్కన తన నడిమి వయస్సులో 'ప్రౌఢ నిర్భరవయః పరిపాకం'లో వ్రాసినాడని చెప్పిన, మహాభారతం తన బ్రదుకు ముగిసంజకెంజాయలలో వ్రాసినట్లు ఊహింపవచ్చు. పదహైదు పర్వాలు వ్రాయటానికి చాలకాలం పట్టియుంటుంది గద.

భారత రచన

తిక్కన వ్యక్తిత్వంలో ఏర్పడిన పరిణామ వికాసం :

దశ కుమార చరిత్రలో కేతన, తిక్కన మహాకవి ఉభయ భాషలలో కవితలు అల్లినట్లు చాటి చెప్పాడు. ఆ కృషి అంతా నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచనకు తవః ప్రాయము అయినట్లుగా, నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచన తిక్కనకు అభ్యాసప్రాయమైనది. ఆలంకారికులు కవితాకళకు ప్రతిభా వ్యుత్పత్తులతోపాటు "అభ్యాసం" ఆవసరం అన్నారు. తిక్కన "నిర్వచన" వ్రతం భారతానికి వర్తించదు. అంతేగాదు - నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచనకు పిమ్మట భారత రచనకు ముందు తిక్కన వ్యక్తిత్వంలో ఏర్పడిన క్రమ పరిణామ వికాసం గుర్తింప దగినట్టిది.

1. నిర్వచనోత్తర రామాయణము రచించినపుడు తిక్కన శైవుడు. భారత రచనా కాలమున తిక్కన శివకేశవాద్వైత సిద్ధి సాధించిన హరిహరనాథోపాసకుడు.

2. నిర్వచనోత్తర రామాయణ కాలమున తిక్కన మనుమ సిద్ధి మహారాజుగారి మంత్రి. భారత రచనాకాలమున “సోమయాజి.”
3. నిర్వచనోత్తర రామాయణ కాలమున తిక్కన, తాను “అమలొదాత్తమనీష, ఏ నుభయ కావ్య ప్రౌఢి పాటించు శిల్పమున - పారగుడను” అని చెప్పకొన్న ఆత్మ ప్రత్యయశాలి. భారత రచనా కాలమున - “నా నేర్చిన భంగి చెప్పి వరణీయుడనయ్యెద భక్త కోటికిన్” అని పలికిన వినయ వినమ్ర శీలి.
4. నిర్వచనోత్తర రామాయణ కాలమున తిక్కన రాజకీయ రంగంలో ప్రధాన భూమిక నిర్వహించుచు గడిదేరిన నాయకవతంసుడు. మహాభారత రచనా కాలమున ముక్కాకలు తీరిన ముదుసలి. ఇంగితజ్ఞుడు. మానవ మనోధర్మ పరిజ్ఞాత. నిష్కామయోగి.
5. నిర్వచనోత్తర రామాయణం నాడు కావ్యం నరాంకితం చేసినవాడు. భారత రచనా కాలంలో కవితను ఈశ్వరాంకితం చేసిన భక్తుడు.

మనుమసిద్ధి రాజ్యభ్రష్టత - తిక్కన రాయబారం -
కాకతి గణపతి దేవ చక్రవర్తి సాయం - కాటమరాజుతో

పోరాటము; వీరమాత ఖడ్గ తిక్కన తల్లి, వీరవత్స ఖడ్గ తిక్కన భార్య మొదలైన సమకాలీన సన్నివేశాలు భారత కథతో సంబంధించు అద్భుత ఘట్టాలు. ఈ విధంగా కవికి కావ్యానికి, కవి కాలానికి, మహాభారత కథకు, బింబ ప్రతిబింబ భావం సమకూరింది.

జ్ఞాన వయోవృద్ధుడై బ్రదుకు వెలుగు నీడలు వడుగు పేకగా విడదీసి చూచి ముక్కాకలు తీరిన ముదిమి వయస్సు లోనే తిక్కన మహాభారత రచనకు ఉపక్రమించినట్లు - అక్షరాల వెనుక ఉండే ఆటుపోటులకు వయసు కట్టగలిగిన అనుభవజ్ఞులు గుర్తింపగలిగినట్టిదే.

తిక్కన వ్యక్తిత్వమునందు ఏర్పడిన మహత్తరమైన ఈ బహుముఖ పరిణామ వికాసం కేవలం యాదృచ్ఛికం కాదు. హఠాత్తుగా ఏర్పడిన విపరిణామం కాదు. అది తిక్కన అంతరాత్మలో ఏర్పడిన క్రమ పరిణామ వికాసమే.

కుమ్మరి గురునాథం

వేదవ్యాస మహర్షి - ఏకలక్ష శ్లోక సంభృతమైన మహేతిహాసం మహాభారతం సంస్కృతంలో వ్రాసేటపుడు ఆతనికి లేఖకుడుగా గణపతి వ్యవహరించాడు. తెలుగులో తిక్కన మహాభారత రచన గూర్చి కూడ ఒక సమాంతరగాథ

ప్రచారంలో ఉంది. వయోవృద్ధుడైన తిక్కన మహాకవికి కుమ్మరి గురునాథం లేఖకుడుగా వర్తించాడట. కన్నులు కనుపించని పండుముదుసలి తిక్కన మహాకవి ఆశువుగా కవనం చెప్పటం - కుమ్మరి గురునాథం వేగంగా ఘంటం నడిపించి వ్రాయటం పరిపాటి. మహాభారతయుద్ధం ముగియవచ్చిన ఘట్టం అది. సేనాని శల్యుడు మరణించాడు. కౌరవ సైన్యం నిరవశేషంగా మడిసింది. ఇక దుర్యోధనుడు ఏమి చేయగలడు? యుద్ధ వృత్తాంతం అప్పుడు సంజయుడు ధృతరాష్ట్రానికి నివేదిస్తున్నాడు. ఆ సందర్భంలో తిక్కన ఒక కందపద్యం చెప్పతూ—

పలపలని మూక లోపల కాల్

నిలువక గుఱ్ఱంబు డిగ్గి నీ కొడుకు గదా

కలిత భుజుండై యొక్కడు

తొలగి చనియె

అని చెప్పి - ఆగిపోయాడట. ఎందుకంటే అంతటితో కురుక్షేత్ర సంగ్రామం ముగిసినట్లే కదా. ఇక ఏమి చెప్పాలి ??

తిక్కన గారు, మాటవరుసకు-

“ఏమి చెప్పుదున్ గురునాథా”

అని కుమ్మరి గురునాథాన్ని ప్రశ్నించాడట.

తలయెత్తకుండా, తిక్కనగారు చెప్పే పద్యాలు ఘంటంతో తాటాకుపై వ్రాయటానికి అలవాటుపడిన కుమ్మరి గురునాథం - ఏమి చెప్పదుం గురునాథా అని వ్రాసేశాడట. అయితే అది సంజయుడు, - కురునాథుడైనదృత రాష్ట్రునితో పలికినట్లు అన్వయం కుదిరి చక్కగా పద్యంలో అతికి పోయింది, ఇది రక్తి కట్టే కథ, జనశ్రుతిలో వ్రచారంలో ఉంది.

తిక్కన-వేదవ్యాస మహర్షి

సంస్కృతంలో మహాభారతం వ్రాసిన వ్యాస మహర్షియే వేదాలకు రూపకల్పన చేసిన మహానుభావుడు అని పెద్దల ప్రవచనం. వేదవాఙ్మయము పురాణసారస్వతము అనుసంధించిన సమన్వయ వేదాంతి వేదవ్యాసుడు - మహా భారతం వ్రాశాడు. అందుచేతనే మహాభారతం “పంచమ” వేదంగా ప్రసిద్ధి కెక్కింది.

నన్నయ మహాకవి దృష్టిలో మహాభారతం - విజ్ఞాన సర్వస్వం. ధర్మతత్వజ్ఞుల దృష్టిలో అది ధర్మశాస్త్రం. అధ్యాత్మవేత్తల దృష్టిలో అది వేదాంతం. అట్లే అది నీతిశాస్త్రం. మహాకావ్యం. ఇతిహాసం. బహుపురాణ సముచ్చయం. ఒక్క ముక్కతో చెప్పాలంటే విశ్వజనీనమైన విజ్ఞాన సర్వస్వం.

తిక్కన-భారతారంభంలో ప్రార్థన శ్లోకం వెనువెంట చెప్పిన మొదటి పద్యం వేదవ్యాస స్తుతి.

“విద్యత్ సంస్తవనీయ భవ్యకవితావేళుండు విజ్ఞాన సం పద్విఖ్యాతుడు సంయమిప్రవర సంభావ్యానుభావుండు కృష్ణద్వైపాయనుఁ డర్థిలోకహిత నిష్ఠంబుని కావించె ధర్మాద్వైతస్థితి భారతాఖ్యమగు లేఖ్యంబైన ఆమ్నాయమున్.”

ఈ పద్యంలో తిక్కన ప్రయోగించిన విశిష్ట పద గుంఫనం-“ధర్మాద్వైతస్థితి”. “అనన్య సామాన్యంబగు పరమధర్మప్రకారంబు” తిక్కన గుర్తించిన వేదాంతం. ప్రాచీన గ్రీకు సప్తర్షులలో ఒకడు క్లియోబ్యులసు గూడ సర్వధర్మ సమాహారమైన-“సువర్ణసూత్రం” ప్రతిపాదించి సమన్వయ వేదాంతిగా కీర్తికెక్కాడు. “ధర్మంబు బహుమార్గ దృష్టంబు”. అయితే, సమన్వయపూర్వకమైన పరమధర్మమే ధర్మాద్వైతము. తిక్కన దృష్టిలో పంచమవేదమైన మహా భారతం ఈ ధర్మాద్వైతాన్ని గుర్తించి పరమధర్మము సాధిస్తుంది.

“వేదములకు అఖిల స్మృతి

వాదములకు బహుపురాణ వర్గంబులకున్

వాదైన చోటుల దా

మూదల ధర్మార్థకామమోక్షస్థితికిన్”

—భారతము-విరాటపర్వము-అవతారిక.

వేదాలు ఒకటి చెప్పవచ్చు. పురాణాలు ఇంకొకమాట చెప్పవచ్చు. అట్టి “వివాదం” రేకెత్తినపుడు “మూడవగా” భారతాన్ని గ్రహించాలి. ఇది వేదవ్యాస వేదాంతం అని తీర్థక్షేత్ర అభిప్రాయం. విప్రతిపన్నాలుగా భ్రమ కల్పించే వేదపురాణ వాక్యాలలోని వైరుధ్యం-పరమధర్మాన్ని గుర్తిస్తే సమసిపోతుంది.

“సత్యం వద”-“అహింసా పరమో ధర్మః”, ఇత్యాది ధర్మాలు వేదోపనిషత్ ప్రోక్తాలు. అహింసావ్రతం పాటించే టప్పుడు సత్యవ్రతానికి భంగం ఏర్పడవచ్చు. అప్పుడు ఏం చేయాలి? ఏది ఉపాదేయం? ధర్మము బహుమార్గదృష్టము కాబట్టి ధర్మసూక్ష్మం గుర్తించాలి. ధర్మసూక్ష్మం వివరించి చెప్పేది పంచమవేదమైన మహాభారతం.

ఒక ఉదాహరణ. అది ఋషి వాటిక. అరణ్య మార్గంలో పయనించే గృహస్థును వెంటాడి అతని ధనాన్ని దోచుకోవాలని చూస్తారు దొంగలు. ఆ గృహస్థు, ఆశ్రమం చేరి ఋషి మరుగున దాగుతాడు. దొంగలు ఆ గృహస్థు ఉనికి పట్టులు గూర్చి ఋషిని ప్రశ్నిస్తారు. “సత్యం వద” అన్న వేదవాక్యం పాటిస్తే-“అహింసా పరమో ధర్మః” అన్న ఉపనిషద్ వాక్యానికి భంగం కలుగుతుంది కదా. అచట ఋషి కర్తవ్యం ఏమిటి? ఇచ్చట రెండూ ధర్మాలే. పంచమ వేదం-“ధర్మద్వైత ఫరిష్కారం” సూచిస్తుంది.

“భూత హితంబుగా వలుకు బొంకును

సత్యఫలంబునిచ్చు తద్భూత భయాస్పదంబగు

ప్రభూతపు సత్యము బొంకునట్లు” —

— ప్రాణాతురుడై నచో పరిణయంబున యందు

వల్కు బొంకు సత్యాతిశయంబ”

— ఇట్టివి ధర్మసూక్ష్మముల్

ఇది భారతం చెప్పే తీర్పు.

తిక్కన - మహాభారతం తెలుగులో “వినిర్మింప
బూనుటకు” కారణం, వేదవ్యాస మహర్షి ప్రతిపాదించిన
సమన్వయ సాధన వేదాంతం, స్వకీయ జీవిత వేదాంతంతో
సంవదించటమే.

తిక్కన మతం :

నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచనా కాలంలో తిక్కన,
మహేశ్వరాంఘ్రి కమలధ్యానైకశీలుడైన శైవుడు. కానీ,
మహాభారత రచనా కాలంలో తిక్కన శివకేశవాద్వైతం
సాధించిన హరిహరనాథోపాసకుడు.

శైవం భిన్న యుగాలలో పరిణామ విపరిణామాలకు
లోనైంది. నన్నయ భట్టును భారతం ఆంధ్రీకరింపమని
కోరిన రాజరాజనరేంద్రుడు శైవుడు. “పార్వతీవతి పదాబ్జ
ధ్యాన పూజానిరతుడు” ఛాళుక్య యుగంలో వెలసిన

శివాలయాలు అసంఖ్యాకాలు. రాజరాజ నరేంద్రుని తండ్రి విమలాదిత్యుని కాలంలో గూడ ఆంధ్రదేశంలో జైన ప్రాబల్యం ఉంది. రాష్ట్రకూట ప్రభువులు జైనలు. అహింసా వ్రతం వలన పరాక్రమ ప్రాభవాలు తగ్గవచ్చు. అది రాజ్య రక్షణకు విపత్తుగా పరిణమించవచ్చు. అందుచే ఆంధ్ర దేశమున శైవము రాజమతమై విజృంభించింది. సంస్కృత మహా భారతంలో పెక్కు గీతలు అహింసావాదాన్ని ఖండించు నట్టివే. భారతంలోని ఇతివృత్తం వీరరస ప్రధానమైనది. ఆ కారణం చేతనే, రాజరాజ నరేంద్రుడు జైన బౌద్ధవాదాలకు ప్రతికూలమైన శైవమతం స్వీకరించి ఆర్షమత పునరుద్ధరణకు అనుకూలమైన మహాభారతాన్ని అభిమానించాడు. ఆ కాలంలో పరరాజన్య దండయాత్రలను ఎదుర్కొనేందుకు ప్రజలను ఆయత్త పరచేందుకు “భారతం” - “శైవం” ఆవశ్యకములయ్యాయి. నన్నయ తాను “జగద్ధితంబుగన్” భారత సంహిత రచించినట్లు చెప్పుకున్నాడు.

నన్నయ తరువాత యుగంలో వీరశైవులు విజృంభించారు. నన్నయనాడే ఉత్తరాపథంలో ఇస్లాం దండయాత్ర ఆరంభమైనది. గజనీమహమ్మదు సోమనాథ దేవాలయంపై కిడవటి దండయాత్ర క్రి॥ శ॥ 1036 జనవరిలో జరిగింది. అనగా రాజ రాజ నరేంద్రుడు రాజ్యానికి వచ్చిన నాలుగేండ్లకు; ఇస్లాము ఘతమునందలి ప్రధాన సూత్రం

ఏకేశ్వరోపాసన. ఈశ్వరుడు విశ్వపిత. అతని భక్తులు అందరూ సోదరులే. ఏకేశ్వరోపాసనకు ఆనుషంగిక ఫలం, భక్తులలో సౌభ్రాత్రం. ముక్తికి భక్తి ముఖ్యం.

సనాతన హిందూమతానికి ఏకేశ్వరోపాసన, భక్తి, క్రొత్తవిగావు. భగవద్రామానుజులు - నన్నయభట్టునకు గజనీమహమ్మదుకు సమకాలీనుడు. శ్రీవైష్ణవ మతముద్వారా ఏకేశ్వరోపాసన - ముక్తిమార్గముగా భక్తి ప్రబోధించారు.

క్రీ॥ శ॥ 1192లో గోరీ మహమ్మదు పృథ్వీరాజును జయించి ఆజ్మీరు ఆక్రమించాడు. క్రీ॥ శ॥ 1197లో అతని సేనాని ఇఫ్తీయార్ ఖిల్జీ విశ్వవిఖ్యాతిని ఆర్జించిన నాలండా విశ్వవిద్యాలయాన్ని - పుస్తక భాండాగారాలతో పాటు విధ్వంసం చేశాడు. క్రీ॥ శ॥ 1199లో వంగదేశం తురుష్కాక్రాంతం అయింది.

బహుదేవతోపాసన - కుల మత విభేదాలు హిందూ మతాన్ని పిప్పిచేసాయి. అప్పుడు - బసవేశ్వరుని వీరశైవం అవతరించి, కులమత విభేదాలకు స్వస్తి చెప్పి - ఏకేశ్వరోపాసన పేర శివపారమ్యం ప్రబోధించి, ముక్తికి, భక్తి ఏకైక మార్గం అని చాటింది. పండితారాధ్యునివంటి బ్రాహ్మణోత్తములు -

“భ క్తిమీదివలపు బ్రాహ్మ్యముతో పొత్తు
వదలలేను నేను బసవ లింగ”

అని తొలుత ఊగులాడినవారు కూడ చివరకు వీరశైవులు అయ్యారు. వీరశైవులైన కాకతీయ ప్రభువులు త్రిశూల ఖడ్గ ధారులై దక్షిణా వధాన్ని ఏకోన్ముఖం చేశారు. వీరశైవం ముదిరి - “బ్రాహ్మణ గార్దభముల”ను - “అద్వైతవిమూఢులను” దుమ్మెత్తి పోశింది. దీనితో పాటు వైష్ణవులకు వీర శైవులకు వేదాంతంలో గల విభేదంకంటె, సాంఘిక విభేదాలు హెచ్చు పెరిగాయి. వలనాటి వీరయుద్ధం శైవ వైష్ణవ మతాను యాయుల మధ్య జరిగిన పోరాటమే. అయితే అసలు దేవుడు ఒకడే కాని ఆ దేవుడు విష్ణువా? శివుడా? ఆ సమస్య పరిష్కారం కాలేదు. కుత్తుకలు తరుగుటకు ఆ సమస్య దారి తీసింది. ఆ ఉన్నాదం కనులార గాంచిన తిక్కన అశ్రువులు రాల్చాడు. తాను శైవుడే. అయినను, జ్ఞానోదయమైన పిదప తిక్కన సమన్వయ వేదాంతియై శివకేశవాద్వైతం ప్రతిపాదించాడు.

మహాభారతంలో తిక్కన వ్రాసిన మొట్ట మొదటి పద్యం-

“శ్రీయన గౌరి నా బరగు చెల్వకు చిత్తము వల్లవింప భద్రాయిత మూర్తియై హరిహరంబగు రూపము దాల్చి ‘విష్ణురూపాయ నమశ్శివాయ’ యని వల్కెడు భక్తజనంబు వైదిక ధ్యాయిత కిచ్చ మెచ్చు పరతత్త్వము గొల్చెద నిష్ట సిద్ధికిన్.”

తొలినాడు తాను శైవుడే అయినప్పటికి - మలినాడు “విష్ణురూపాయ నమశ్శివాయ” అనగలిగిన మహోదారుడు తిక్కన మహాకవి.

తిక్కన - హరిహరనాథోపాసన :

తిక్కన ఉపాసించిన యీ హరిహర నాథుడు ఎవ్వరు? - “అని పూని యీదృశంబులగు పుణ్య ప్రబంధంబులు దేవ సన్నిధిం బ్రశంసించుటయు ఒక్క ఆరాధన విశేషంబగుటం జేసి” - అనే తిక్కన వాక్యాలు ఆధారంగా స్వీకరించి నెల్లూరిలో నాడు హరిహరనాథ దేవాలయం ఉండేదని కొందరు అంటున్నారు. కాని, తిక్కన హరిహరనాథుని - “పరతత్త్వం”గానే పేర్కొన్నాడు. ఇప్పుడు నెల్లూరిలో హరిహరనాథ దేవాలయం గాని ఆ శిథిలావశేషాలు గాని కనిపించటం లేదు. కొందరు ఆ ఆలయం పెన్నలో కలిసి

పోయింది అంటున్నారు. అయితే తిక్కన వ్రాసిన ఆశ్వాసాంత పద్యాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. ఏ ఒక్క పద్యంలో ఎచ్చటా హరిహరనాథుని పెన్నాతీరవాసునిగా వర్ణించలేదు. “హరిహరనాథునకు భక్త పరతంత్రునకు” - “అంతస్సన్నిధిం గల్పించుకొని” “విన్నపంబుసేయ తెరంగు” అని వ్రాశాడు.

తిక్కనవలెనే హరిహరనాథునకు అంకితం ఇచ్చిన కవులు నాచన సోముడు - వేంకటనాథుడు. ఆ ఇరువురు నెల్లూరివారు గారు. నెల్లూరు హరిహరనాథ దేవాలయ ప్రసక్తి వారు తేలేదు.

నాచనసోముడు - “హరి మేలంచు హరుండు మేలనుచు నాహా కొందరి పొందెరుంగరు” అని శివకేశవులకు అభేదం కల్పించటానికే సమన్వయ వేదాంతియై తాను హరిహరనాథోపాసన సల్పుచున్నట్లు ప్రకటించాడు.

తిక్కన - శైవాన్ని వదలిపెట్టి హరిహరనాథోపాసన సల్పుటానికి కారణం స్వస్థలంలోని దేవాలయం కానే కాదు. తిక్కన మనస్సులో మతములో ఏర్పడిన పరిణామ వికాసమే. ధర్మాద్వైతానికి తిక్కన కల్పించుకొనిన అధిష్ఠాన దైవమే హరిహరనాథుడు.

తిక్కనకు పూర్వము నుండి ఆంధ్రదేశములో భారత దేశంలో హరిహరనాథోపాసన ఉంది.

తుంగభద్రా హరిద్రానదీ సంగమ స్థానంలో హరిహర నాథపురం-లేక హరిహర్-లేక కుడలూరు ఉంది. ఈ వట్టణం వద్మపురాణ ప్రసిద్ధమైన తీర్థయాత్రా స్థలం.

కన్నడ దేశంలోని హరిహర క్షేత్రాన్ని ఉద్ధరించి గోపుర ప్రాకార మంటపాలు నిర్మించినవాడు తెలుగు సేనాని పోలాశ్వదండనాథుడు. క్రీస్తుశకం 1224 సంవత్సరంలో అతడు గోపురం కట్టించినట్లు అతని శాసనంబట్టి తెలుస్తోంది. ఈతడు హరిహర చరిత్రం అనే గ్రంథం వ్రాశాడు. సంగీత సాహిత్య ప్రేమియుడు. హయసాల వంశీయుడు అయిన నరసింహరాజు సేనాధిపతి. ఇతడు క్రీ.శ. 1191 సంవత్సరం నుండి వీరబల్లాలుని దగ్గర, తదుపరి అతని కొడుకు వీరసింగ రాజు దగ్గర దండనాథుడై యుండి పెక్కు విజయాలు సాధించాడు.

పోలాశ్వదండనాథుడు హరిహరనాథాలయం నిర్మించింది తిక్కనగారి నిర్వచనోత్తర రామాయణ రచనకు సుమారు నలుబది సంవత్సరాలకు పూర్వం :

ఇక - ఆంధ్ర దేశంలోని అనంతపురం జిల్లాలోని కల్యాణదుర్గానికి దగ్గరగా ఉన్న “తూముకుంట్ల” గ్రామంలో హరిహరనాథ దేవాలయం ఒకటి ఉన్నది. తూముకుంట్లలోని విగ్రహానికి హరిహర్‌లోని విగ్రహానికి దగ్గర పోలికలు

ఉన్నాయి. ఆ రెండు ఊళ్ళకు మధ్య దూరం సుమారు 50 మైళ్ళు మాత్రమే. దీనివలన హరిహరనాథ తత్త్వం తిక్కన శైవుడుగా ఉన్నప్పటికే పురాతనమైనదని తేలుచున్నది గదా.

హరిహర ష్టైత్రం అనే పేరుగల సోనేపూరు పట్టణం ఇంకొకటి గంగా, గండకి నదీ సంగమస్థానంలో ఉంది. ఇది వరాహ పురాణ ప్రసిద్ధమైన తీర్థయాత్రా స్థలం. గాంధీమహాత్ముడు, సనాతనమైన అహింసా సిద్ధాంతానికి తిరిగి ప్రాణ ప్రతిష్ఠ సల్పినట్లు, తిక్కన పురాణ ప్రసిద్ధమైన హరిహర నాథ తత్త్వానికి పునరుజ్జీవనం కల్పించినట్లు భావించవచ్చు.

అంతేగాక - సంస్కృత మహాభారతంలోనే ద్రోణ పర్వంలో శివకేశవుల అభేదం సూచించే ప్రస్ఫుట వృత్తాంతం ఉంది. సైంధవ వధకు పూర్వం అర్జునుడు శివుని ఉపాసిస్తాడు. అంతకుముందే తాను శ్రీకృష్ణుని మెడలో వేసిన పూలదండ తనకు స్వప్నంలో సాక్షాత్కరించిన శివుని మెడలో గాంచి అర్జునుడు ఆశ్చర్య తన్మయుడౌతాడు. శంకరుడు అప్పుడు తనకు శ్రీకృష్ణునకు తాత్త్వికంగా భేదం లేదని చెప్పతాడు.

తిక్కన, ఆశ్వాసాంతపద్యాలలో, హరిహరనాథుని-
“వేద వ్యాస వ్యంజిత విహారా” అని అభివర్ణిస్తాడు. హరి
హరనాథుడు “కేవల భావానంద మయుడు” తిక్కన వర్ణ

నతో. “అస్తిమాం? కౌస్తుభం? ఏ అలంకారం నీకు రుచి
స్తుంది? కాలకూటమా? యశోదా సన్యమా? ప్రభూ నీ కేది
స్వాదువు. చెప్పు?” అని తిక్కన హరిహరనాథునే ప్రశ్ని
స్తాడు.

తిక్కనకు స్వప్నంలో హరిహరనాథుడు సాక్షాత్క
రించాడు.

కరుణా రసము పొంగి తొరగెడు చాడ్చున
శశిరేఖ నమృతంబు జాలువార
హరిసీల పాత్రిక సురభిచందన మున్న
గతి నాభి ధవళ పంకజము మెఱయ
గుఱియైన చెలువున నెఱసిన లోక ర
క్షణ మనంగ గళంబు చాయదోప
ప్రథమాద్రీ తోతెంచు భానుబింబము నా ను
రంబున కౌస్తుభా రత్న మొప్ప

సురనదియును గాళిందియు, బెరసిన
కాంతిపూరంబు శోభిల్లు శాంతమూర్తి
నా మనంబు నానంద మగ్నముగఁ జేయ
నెలమి సన్నిధి సేసె సర్వేశ్వరుండు.”

తిక్కన - హరిహరనాథోపాసనలో మాత్రమే గాక
పెక్కు అంశాలలో సమన్వయ వేదాంతిగా తన వ్యక్తిత్వాన్ని
తీర్చిదిద్దుకొనిన మహానుభావుడు.

సమన్వయ సంధాత-తిక్కన

భాష - భావం

కవిత యుగళ కళ.

భాష-భావముల అవినాభావ సమ్మేళనము కవనము.

కొందరు కవులు భాషపై, మరికొందరు భావములపై అభినివేశం చూపిస్తారు.

అసలు కవిత-భాష ఛందస్సు గద్య పద్య విభేదాలకు అతీతమైనది. తొలుత ఉత్తర రామాయణం నిర్వచనంగా వ్రాసిన తిక్కన మహాభారతంలో గద్య పద్య సమ్మేళనమే స్వీకరించాడు. తిక్కన భారతంలో గద్య పద్య సమన్వయ సాధన కన్పిస్తుంది.

కాళిదాస మహాకవి-రఘువంశంలోని మొదటి శ్లోకం

“వాగర్థావివ సంవృక్తౌ వాగర్థప్రతిపత్తయే
జగతః పితరౌ వందే పార్వతీవరమేశ్వరౌ.”

అర్ధనారీశ్వరునిలోగల పార్వతీవరమేశ్వరుల అవినాభావ సంబంధం వంటిది భాష - భావాల కలయిక అంటాడు కాళిదాసు.

“పార్వతీవ-రమేశ్వరౌ” అని కొందరు పండితులు విరిచి, కాళిదాసు గూడ హరహరనాథోపాసకుడే అని వాదిస్తారు. ఆ ప్రజ్ఞావాదాలకేమిగాని, తిక్కనగూడ కాళిదాస మహాకవివలె భాష-భావాల అవినాభావ సంబంధం గుర్తించి రెంటిపై సమనిష్ఠ చూపి సాహిత్య సమన్వయం సాధించిన గొప్ప రచయిత. ఇక-తెలుగు కవితలో సంస్కృతమునకు తెలుగు పదాలకు సమన్వయం సాధించవలసి ఉంటుంది. తిక్కన వాడినది భావోచిత భాష అని చెప్పవచ్చు. అవసరమైతే - సంస్కృత సమాసాలు గుప్పించి - “భీష్మ ద్రోణ కృపాది ధన్వీ నికరా భీలంబు....” అని సంస్కృత జటిలంగా పద్యాలు వ్రాశాడు. అంతేగాక-ప్రకరణాన్నిబట్టి, పాత్రలబట్టి అలతి అలతి మాటలతో కాహళ సంధించిన విధంగా తెలుగు నుడికారపు వంపుసొంపులు తామరతంపరగాపేర్చిన పద్యాలు వ్రాశాడు.

ఉదాహరణకు—

“కని ఉత్తరుండు గరుపా

రిన మేనును తలకు మనము రిచ్చవడిన చూ

పునునై తొట్రువడుచు ఇ

ట్టనియె దిగులు సొచ్చి ఆ బృహన్నలతోన్.”

తెలుగులో ఒక సామెత ఉంది - “కందం వ్రాయని వాడు కవియే కాడు”. తిక్కన కందపద్య రచనలో సిద్ధ హస్తుడని చెప్పిన కవి చౌడప్ప వాక్కు ఇట అనుసంధేయం.

హృదయము-మెదడు

కవులలో హృదయాశువులు కొందరు. మేధావులు మరికొందరు. అంటే హృదయాశువులలో మెదడు ఉండదని గానీ, మేధావులలో హృదయం కొరవడుతుందని కానీ అర్థం కాదు. ప్రాధాన్య వివక్షచేత దిజ్ఞాత్రంగా ఈ విభజన చేయవచ్చు. పోతన మొదలైన కవులు హృదయాశువులు. పింగళి సూరన మున్నగువారు మేధావులు. హృదయాశువులకు ఆవేశం ఎక్కువ. మేధావులకు ఆలోచన అధికం.

తిక్కనలో మెదడు-హృదయం, ఆలోచన-ఆవేశం సమానమైన పాళ్ళలో మేళవించాయి.

హృదయాశువులైన కవులలో భావశబలత మేధావులైనవారిలో వాస్తవికత గోచరిస్తాయి. హృదయాశువులు భావుకులు. మేధావులు ఇంగితజ్ఞులు. భావుకత-ఇంగితజ్ఞానం తిక్కనలో మేళవించాయి.

తిక్కన స్వీయజీవితంలో కూడ సమన్వయ సంధాత. తిక్కన లౌకికుడు. మంత్రి పదవి నిర్వహించినవాడు. అంతేగాక, యజ్ఞంచేసి సోమయాజి అయిన వైదికుడు.

హరిహరనాథుడే తిక్కన వ్యక్తిత్వం గూర్చి చెప్పిన మాటలు ఉదాహరింపదగినట్టివి.

“వైదికమార్గనిష్ఠమగు వర్తనముందగ
 నిర్వహించుచున్
 భేదము లేని భక్తి మది నిర్మలవృత్తిగఁ
 జేయుచుండ మ
 త్పాద నిరంతర స్మరణ తత్పరభావము కల్పి
 నాత్మ స
 మోదముఁ బొంద కావ్యరసముం గొనియాడుచు
 నుండు దెప్పుడున్.”

ఇటు లాక్యము అటు వైదికము రెంటికి తిక్కన
 సమన్వయం సాధించగలిగాడు.

అనుష్ఠాన వేదాంతి

కర్మ సన్న్యాసమా? లేక కర్మాచరణమా? భక్తియా?
 లేక జ్ఞానమా? ఏది తరణోపాయం? తిక్కన సమన్వయ
 వేదాంతి. తిక్కనకు స్వీయ హృదయమే ప్రతిఫలించి మహా
 భారతంలో కన్పించింది.

కేవల నిష్కర్మత మో
 షావహ మగు నేని గిరులు నవనీజములున్
 భూవర ముక్తింబడయం
 గా వలవదె అడవి నునికి కైవల్యదమే?

కేవలం సన్నాసమే ముక్తి మార్గం అని భారతం నిర్దేశించలేదు. అయిన కేవలం ఐహిక కర్మ లోలత్వమే మోక్షమని నిర్దేశించలేదు.

ఫలముల యెడ బ్రహ్మార్పణ

కలన పరుండగుచు కార్య కర్మము నడపన్

వలయుం దత్త్వజ్ఞానము

తల కొనినం గర్మ శమము తానై కలుగున్.

అని తిక్కన సమన్వయం.

తిక్కన మహా భారత రచనకు ఉద్యమించటానికి కారణం భారత వేదాంతం, స్వీయజీవిత వేదాంతం ఒకటే కావటం. జీవితం నుండి తరించటానికి మారం జీవిత నిర్వహణమే. జీవితం ఒక కురుక్షేత్రం. కురుక్షేత్రం, ధర్మక్షేత్రం. ఇహ సాధన ధ్యేయంగా గలవి చార్వాకాది దర్శనాలు. పరం మాత్రమే ధ్యేయంగాగల దర్శనాలు మఱికొన్ని. భారతం ఇహపర సమన్వయం బోధిస్తుంది. తిక్కన అనుష్ఠాన వేదాంతి.

ఆత్మవిశ్వాసం - వినయం

“నిరంకుశాః కవయః” = కవులు నిరంకుశులు అనే లోకోక్తి ఉంది. ప్రాయీకంగా కవులు ఆత్మాభిమాన పూరితులు, ప్రతిభావంతులు గావున వారికి కొంత “అహం భావము” కూడ ఉండవచ్చు.

తిక్కన కవి. పండితుడు. మంత్రిపదవి నలంకరించిన వాడు. కవి పండిత పోషకుడు. తన తొలికృతి నిర్వచనోత్తర రామాయణంలో - తాను “అమలోదాత మనీష ఉభయ కావ్య ప్రౌఢి పాటించు శిల్పమున” పారగుడను అని ఆత్మ ప్రత్యయంతో చాటి చెప్పుకున్నాడు - అంతేగాక తాను “కళావిదుడ”ననియు “సన్మాన్యుడను” అనిగూడ ప్రకటించు కున్నాడు. అప్పుడు ఆయన వ్రాసినది ఒక చిరుపొత్తము. ఇక - మహాభారతం పడునైదు పర్వాలు “ప్రబంధమండలి”ని వ్రాసినప్పుడు ఏమని చెప్పుకోవాలి? అప్పుడు అతనిని లోకము “కవిబ్రహ్మ”గా వినుతిస్తోంది.

కాని - తిక్కన తన వెనుకటి అహంకారమును త్యజించి - భారతం అవతారికలో వినముడై - “నా నేర్చిన భంగి చెప్పి వరణీయుడ నయ్యెద భక్త కోటికిన్” అని చెప్పాడు.

మానవ జీవితాన్ని క్షీరసాగరం వలె మధించిన భర్తృహరి

“తెలివి యొకింత లేనియెడ దృపుడనై కరిభంగి సర్వమున్ తెలిసితి నంచు విహరించితి తొల్లి - ఇప్పుడు ఉజ్వలమతులైన పండితుల సన్నిధి ఇంచుక బోధశాలినై తెలియనివాడనై మెలిగితిన్ -

గతమయ్యె నితాంత గర్వమున్”

అని వ్రాశాడు.

నలో
శిష్య

విశ

జీవి
చేయ

కవి
ప్రక

మల
ధూ

“విద్య యొసగును వినయంబు” - అని అతని తీర్పు.

భారత రచయిత తిక్కన వినయ విన్నముడు. తిక్కనరో ఆత్మ ప్రత్యయం - వినయం పడుగు పేకలవలె సమ్మి శితములై నాయి.

ఐశ్వర్యం - దారిద్ర్యం

పోతన మహాకవి—

“ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కిచ్చి పురంబులు

వాహనంబులున్

సొమ్ములు కొన్ని పుచ్చుకొని”, భోగలాలసుడై జీవించటానికి ఇష్టపడక - తన భాగవతాన్ని నరాంకితం చేయకుండా, భగవంతునికే అంకితం ఇచ్చాడు.

స్వచ్ఛందంగా దారిద్ర్యాన్ని వరించిన పోతన మహాకవికి తెలుగువారు యుగయుగాంతరాలుగా పులకాంకుర ప్రకరాలతో కర్పూర నీరాజనాలు సమర్పిస్తున్నారు.

తిక్కన - తన తొలి రచన నరాంకితం చేశాడుగాని మలి రచన భారతాన్ని ఈశ్వరాంకితం చేశాడు.

ధూర్జటి మహాకవి—

రాజుల్ మత్తులు వారి సేవ నరకప్రాయంబు

వారిచ్చు అంభోజాక్షి చతురంతయాన తురగీ

భూషాదులు

ఆత్మ వ్యథా బీజంబుల్”

అని తన కావ్యాన్ని శ్రీకాళహస్తిశ్వరునకే అంకితం చేశాడు. పెద్దన - శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్థాన కవియై, అందలాలలో ఊరేగి, అగ్రహారాలు సంపాదించి ఐశ్వర్యంతో తులతూగి బ్రదికినా, రాయల మరణానంతరం తాను “జీవచ్ఛవంగా” బ్రదికియున్నట్లు వాపోయాడు.

తిక్కన తాను తన భారతం ఈశ్వరాంకితం చేసినా, అతని నోట ఐశ్వర్యమదాంధులైన రాజుల గూర్చి ఒక పరుష వాక్యమైనా దొరలలేదు.

నిజమే తిక్కన అందలాలపై తిరిగాడు.

ఐశ్వర్యవంతుడుగా బ్రదికాడు. అయితే - అతనిని ఐశ్వర్యం పాడుచేయలేదు. నిజానికి దారిద్ర్యం కొందరినే పాడుచేయగలదు. దారిద్ర్యాన్ని జయించిన మహనీయులు ఎందరో మహానుభావులు ఉన్నారు. కాని ఐశ్వర్యాన్ని జయించటం అంత సులువు గాదు. జనసామాన్యానికి దారిద్ర్యం యొక్క వినాశక శక్తి అనుభవాప్రేడితమేగాని ఐశ్వర్యం యొక్క దారుణ వినాశక శక్తి అంతగా తెలియదు.

పూరి గుడిసెలో ఉన్నప్పటికీ దానిని మహారాజు సౌధంగా భావించగలిగినవాడు - పోతనవంటివాడు గొప్పవాడే. అయితే తాను మహారాజు సౌధంలో ఉన్నప్పటికీ - అది పూరి గుడిసెతో సమానంగా భావింప గలిగినవాడు - తిక్కనవంటి వాడు గూడ మహనీయుడే.

శాశికులు.
శాశికులు.
శాశికులు.
శాశికులు.
శాశికులు.

శాశికులు.
శాశికులు.
శాశికులు.

పొందె గుడిసెలోన పోతన్న భక్తుడై

మేడలందు లేని మేటి తృప్తి :

మేడ - గుడిసెవోలె, మేధావి తిక్కన్న
మనసులోన తలచి మసల గలిగె.

ఈ ఇరువురిలో ఎవరు గొప్పవారు ?

ఇరువురూ గొప్పవారే.

“గొప్ప తనము తోచు కోటి రూపములెత్తి
మేడనైన-మురికివాడనైన”

అని తీర్పు చెప్పవచ్చు.

తనిని
దరినే
ములు
యన్ని
వ్యం
వ్యం

తిక్కన అంతరంగంలో రాజున తామస వాసనలు
లేవు. అతడు ద్వంద్వాతీతుడు.

తిక్కన అంతరాత్మ శుద్ధ సత్వతేజస్సుతో స్వయం
ప్రకాశమానంగా సాక్షాత్కరిస్తుంది.

నన్నయ - తిక్కన

రాజు
డే.
ారి
ంటి

ఆంధ్ర మహాభారతమునందలి 18 పర్వాలలో తిక్కన
15 పర్వాలు వ్రాశాడు. ఆది సభాపర్వాలు, అరణ్యపర్వంలో
140 పద్యాలు వ్రాసిన కవి నన్నయభట్టు.

ఆదికవి నన్నయభట్టుపై తిక్కనకు మిక్కిలి పూజ్య
భావం ఉంది. తిక్కన మహాకవి నన్నయభట్టును మిక్కిలి
భక్తితో స్మరించాడు.

“అదరణీయ సారవివిధార్థ గతిస్ఫురణంబు గల్గి అ
ష్టాదశ పర్వ నిర్వహణ సంభృతమై పెనుపొంది
యుండ, అం
దాది దొడంగి మూడు కృతు లాంధ్ర కవిత్వ విశార
దుండు వి
ద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముడు నన్నయభట్టు
దక్షతన్”

—విరాట పర్వం. అవతారిక

అరణ్య పర్వశేషం పూరించినది ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ కవి.

“అనుకరణమే ఏ రచయిత యెడనైన, ప్రదర్శించే
అత్యుత్తమ గౌరవం” అనే సుభాషితం ఉంది. తిక్కన
ఎన్నోచోట్ల నన్నయను అనుకరించి అతనియెడ తన మన్నన
ప్రదర్శించాడు.

తిక్కన - “నిర్వచన వ్రతం విడిచిపెట్టి, భారత
రచనలో నన్నయ చూపిన మార్గం - గద్య పద్య సమ్మేళన
రచన, అనుసరించాడు. నన్నయ భారతం వ్యాస భారతానికి
కేవలం అనువాదం కాదు. యథోచితానుసరణం. తిక్కన
నన్నయ చూపిన మార్గాన్ని అనుసరించాడు.

తిక్కన - కృత్యాదిని చేసిన వేద వ్యాస స్తోత్రానికి
నన్నయ కావించిన వేదవ్యాస వ్రశంసయే మేలుబంతి.
వ్యాసుని స్తుతిస్తూ నన్నయ వ్రాసిన పద్యం-

విద్యన్ముఖ్యుడు వేదమూర్తి త్రిజగద్విఖ్యాతజేజుండు

కృ

ష్ట ద్వైపాయను డేగుదెంచి సుతశిష్య బ్రహ్మ

సంఘంబుతో

సద్వంద్యుండు సదస్యుడయ్యె.....

-ఆదివర్వం-జనమేజయ సర్పయాగ ఘట్టం.

తిక్కన వ్రాసిన పద్యం - “ద్వకార” ప్రాసం.

శార్దూలవృత్తం. నన్నయ రాసిన పదగుంఫనాలనే తిక్కన వాడాడు.

‘విద్యత్ సంస్తవనీయ భవ్యకవితావేశుండు

విజ్ఞానసం

పద్విఖ్యాతుడు సంయమి ప్రవర సంభాష్యాను

భావుండు కృ

ష్ట ద్వైపాయనుడు

— విరాట పర్వం : అవతారిక.

దీనినిబట్టి - నన్నయ పద్యం తిక్కన అంతఃకరణాన్ని ఆవేశించి ఏ విధంగా పునర్జన్మ ఎత్తిందో స్వయం వ్యక్తం అయింది.

నన్నయ సభా పర్వంలో దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదికి సల్పిన పరాభవం గూర్చి వ్రాసిన పద్యం-

“ఆ వనజాననం గురుకులావళదుండు కడంగి

రాజసూ

యావబృథంబునందు వసుధామరమంత్ర పవిత్ర

వారి ధా

రావలి జేసి పావనములైన శిరోజములం దెమల్చి పా
పా వహుడిడ్చి తెచ్చె.....

ఆ సందర్భమునే స్మరించేటప్పుడు ద్రౌపది నోట
శ్రీకృష్ణునితో తిక్కన వలికించిన పద్యం -

నీవు సుభద్రకంటె కడు నెయ్యము గారవముందలిర్ప సం
భావన సేయు దిట్టి నను పంకజనాభ ఒకండు రాజసూ
యావబృథంబునందు భుజియై పెనుపొందిన వేణి బట్టి ఈ
ఏవురు చూడగా సభకు నీడ్చె.....

ఇవి రెండు ఉత్పలమాలా వృత్తాలే.

“వకార ప్రాసయుతములే.

“రాజసూయావబృథంబునందు” అనే పదగుంఘన
రెంటియందు సమానం.

ప్రాతఃస్మరణీయుడైన నన్నయకు, తిక్కన తెల్పిన
మన్ననకు ఈ పద్యాలు మాత్రమే ఉదాహరణలు కావు. భార
తాంధ్రీకరణంలో నన్నయ గీచిన ప్రణాళికనే తిక్కన అనుస
రించాడు అని చెప్పవచ్చు.

రాజరాజనరేంద్రుడు నన్నయభట్టును మహాభారతాన్ని
తెలుగున వినిర్మింపమని కోరినప్పుడు నన్నయభట్టు చెప్పిన
సమాధానం—

“అమలిన తారకా సముదయంబుల నెన్నను

సర్వ వేద శా

స్త్రముల యశేషసారము ముదంబునఁ బొందను

బుద్ధి బాహు వి

క్రమమున దుర్గమార్థజల గౌరవ భారత భారతీ సము

ద్రము దరియంగ నీదను - విధాతృనకై నను

నేరబోలునే”

—ఆదిపర్వం - అవతారిక

ఈ వద్యాన్నిబట్టి నన్నయభట్టు మహాకవి మహా
భారత రచనకు ఉపక్రమించటానికి ముందే తాను ఆ భారత
భారతీ సముద్రాన్ని అవ్వలిగట్టు చేరేవరకు ఈదజాలనని
చెప్పాడు. అంతే గాక అట్లు ఈదటం విధాతృనకు గూడ
సాధ్యంకాదు అని చాటిచెప్పాడు. ఒకవేళ ఆ భారత భారతీ
సముద్రం ఈదేవాడు ఎవడైనా ఉంటే ఆతడు కవి బ్రహ్మయే
కావాలి. అనగా తన తరువాత సుమారు రెండు శతాబ్దాల
పిమ్మట కవి బ్రహ్మయైన తిక్కన గూడ మహాభారతాన్ని
పూర్తిచేయలేడు అని చెప్పినట్లే ఈ పద్యంలోని భావం

ధ్వనిస్తోంది! నన్నయ పద్యాన్ని తిక్కన చదివెయుంటాడు గదా. తాను 15 పద్యాలు వ్రాసినప్పటికీ-నన్నయ మహాకవి వాక్కు మీది గౌరవం చొప్పున తిక్కన అరణ్యవర్ణం పూరించకుండా విడిచిపెట్టినట్లు భావించే వండితులు ఉన్నారు. లేదా, అరణ్యవర్ణము నన్నయ రాజరాజ నరేంద్రునకు ఈవరకే కృతి ఇచ్చాడు. ఇక దత్త శేషం హరిహరనాథునకు సమర్పించటం ఇష్టం లేక తిక్కన అరణ్యవర్ణ శేషం పూరించలేదని కొందరు వండితులు భావిస్తున్నారు.

తిక్కన కవితా శిల్పం

సాహితీవేత్తలు - ఏ సారస్వతాన్ని ప్రస్తరించినా, ప్రస్ఫుటంగా కనిపించేవి చతుర్విధ కవితా రీతులు అని వింగడిస్తారు. అవి

- (i) కథా కథన శైలి.
- (ii) నాటకీయ శిల్పం.
- (iii) వర్ణనాత్మక రీతి.
- (iv) ఆత్మశ్రయ భావ నివేదన.

ఆంధ్ర వాఙ్మయ ప్రపంచంలో, నన్నయ కథా కథన శైలికి - “ప్రసన్న కథా కవితార్థయుక్తికి” మూల పురుషుడు.

నాటకీయ శిల్పమునకు తిక్కన మార్గదర్శకుడు. వర్ణనాత్మక రీతికి - ప్రబంధ పరమేశ్వర బిరుదాంకితుడు ఎఱ్ఱన, సూత్రధారి.

ఇక - ఆత్మాశ్రయ భావ నివేదనకు ఆద్యుడు పోతన.

అందుచేత - భారత భాగవతాలు తెలుగులో విశిష్ట గ్రంథాలుగా పేరుకెక్కాయి.

తిక్కన మహాభారతం నాటకం కాదు గాని నాటకీయ శైలిలో నడచిన ప్రబంధ మంతలి.

నాటక శిల్పం అనగానే జ్ఞాపకం వచ్చే అంశాలు :-

చతుర్విధాభినయాలు - పాత్ర చిత్రణ - సన్నివేశ కల్పన - సంభాషణ చారిమ.

సజీవ పాత్ర చిత్రణలో తిక్కన సిద్ధ హస్తుడు. ధర్మరాజు మెత్తని పులి. భీముడు ఆవేశపూరితుడు. అతిలోక బలశాలి. అర్జునుడు లోకోత్తర ధనుర్ధరుడు. నకుల సహదేవులు కవలలు. నకులుడు అశ్వ విద్యావేత్త. సహదేవుడు గోపాలకుడు.

ద్రౌపది వీరపత్ని. కుంతి వీరమాత.

ఇక జగన్నాటక సూత్రధారియైన శ్రీకృష్ణుని చాకచక్యం తిక్కన చక్కగా చిక్కగా పోషించాడు.

శల్యసారథ్యం - ఉత్తరకుమార ప్రజ్ఞలు నిరక్షర కుక్షులు సయితము విని ఆనందించటం కద్దు.

ఒక్కపూట ఆకస్మిక శక్తిసామర్థ్యాలు చూపిన సైంధవుని భూమిక జగత్ప్రసిద్ధం. తెలిసిన మూర్ఖుడు

ధృతరాష్ట్రుడు, కాలవర్యాయవేదిని గాంధారి, ధర్మమూర్తి విదురుడు, జ్ఞానవయోవృద్ధులు - పరాక్రమ సంపన్నులు అయిన భీష్మ ద్రోణులు - కురుక్షేత్ర సంగ్రామంలో పాల్గొన్న వీరులు - దైవోపహతుడైన తేజోనిధి వదాన్యశేఖరుడు కర్ణుడు. భారతంలోని పాత్రలను సహృదయులకన్నులకు కట్టేటట్లుగా తీర్చిదిద్దిన ఘనత తిక్కన మహాకవికి దక్కింది.

మానవ పాత్రలనేగాక తిక్కన అనేక జంతు వక్షి పాత్రలను గూడ ఆయా ఉపాఖ్యానాలలో అద్భుతంగా తీర్చిదిద్దాడు. ఆ పాత్రలు అసలు జంతువులు కానేకావు. అవి మనుజు పాత్రలకు అర్థవాదరూపాలైన ప్రతీకలు. ఉదాహరణకు గృధ్రజంబుకోపాఖ్యానం. అందలి గద్ద మరియు నక్క పాత్రలు మానవ పాత్రలకు ప్రతీకలే.

అటువంటివే

1. వ్రాఘ్నగోమాయ సంవాదం
2. సముద్రసరిత్ సంవాదం
3. కుర్కుర కథ
4. దీర్ఘదర్శి మొదలగు చేపల కథ
5. మూషిక మార్జాల సంవాదం
6. కపోతోపాఖ్యానం
7. పవనశాల్మలీ సంవాదం మొదలైనవి.

నాటకశిల్పంలో పేర్కొనదగిన అంశం “సంభాషణ చారిమ”. శ్రీకృష్ణుని రాయబారిగ కౌరవసభకు పంపేటప్పుడు దర్బారాజు అంటాడు -

“ఆవద గడవం బెట్టగ
నోపి శుభంబైన దాని నొడగూర్చు మా
కి పుట్టువునకు పాండు
ఘోషాలుడు నిన్ను చూపి చనియె మహాత్మా.”

“ఈ పద్యానికి మూలం సంస్కృతభారతంలో లేదు.
ధర్మరాజులో కనిపించే ఆర్ద్రత - వాక్చాతుర్యం
తిక్కన తీర్చిదిద్దినట్టివే. చిట్టచివరకు

“మమ్మెరుగు దెదిరి నెరుగుదు
నెమ్మి యెరుగు దర్థసిద్ధి యెరుగుదు వా
క్యమ్ముల పద్ధతి నెరుగుదు
పొమ్మెవ్వడు నేను నీకు బుద్ధులు సెప్పన్.”

అని ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని ప్రసన్నుని చేసికొని రాయబార
మునకు పంపిస్తాడు.

ద్రౌపది ఆ ఘట్టంలోనే తన క్రొమ్మడి వెండ్రుకలు
వలచేతపట్టి శ్రీకృష్ణునకు చూపించి అటుంది—

“ఇవి దుస్స సేను వ్రేళ్ళం
దవిలి సగము తెవ్విపోయి దక్కినవి కౌ
రవులకడ దీరు మాటల
యవసరమున తలవవలయు అచ్యుత వీనిన్.

భీష్మపతనా నంతరం, కర్ణుడు భీష్ముని కడకేగి జరిపిన
సంభాషణ అంతయు ఉదాహరింపదగినట్టిదియే.

ఆంగిక సాత్వికాభివర్ణన

పాత్రల చిత్ర వృత్తులకు అనువయిన ఆంగిక సాత్వికాభివర్ణన సల్పుటలో తిక్కన సిద్ధహస్తుడు. ఎడనెడ వాచకాహార్యాభివర్ణన ఉంటుంది.

తిక్కన మనోధర్మ పరిజ్ఞాత.

తిక్కన సృష్టించిన పాత్రలు కేవలం సారస్వతం లోని కృతక పాత్రలుగా గాక - మట్టి బొమ్మలుగా గాక - తోలు బొమ్మలుగా గాక సజీవ పాత్రలుగా కన్పిస్తాయి. ఆయా పాత్రచిత్రణలోని ప్రత్యక్షరం మాటున, భూ విశేషాలలో నయన ద్యుతులలో జీవనాడివలె స్రవించే నెత్తురు ఆటుపోటు విన్పిస్తుంది.

తిక్కన తరచు స్థిర భంగిమలను వర్ణించక, చలదృంగిమలనే వర్ణించటం చేత, అతని వర్ణన ఛాయా గ్రహణంవలె గాక చలనచిత్రం వలె కన్పిస్తుంది. ఈ ఆంగిక సాత్వికాభివర్ణన ప్రజ్ఞ తిక్కనకు సహజ సిద్ధంగా - పోతనకు అనుప్రాస ప్రజ్ఞవలె - రామ రాజ భూషణునకు శ్లేష చిత్రణవలె సంక్రమించినట్లు తోస్తుంది.

ఉదాహరణకు సుదేష్ణ అభివర్ణన. సుదేష్ణ విరాటరాజు గారి రాణి. సేనానియైన కీచకునకు అక్కగారు. మోహంధుడైన కీచకుడు - సైరంద్రునిగా నున్న ద్రౌపదితో తనకు పొందు కూర్పమని అక్కగారినే అర్థిస్తాడు. ఆమె అతనికి బుద్ధులు చెప్పి చూచింది. లాభం లేకపోయింది. ఇక ఆమె ఏమి చేయగలదు?" వీనికి చావు మూడినదని

“తన మనమున తలపోయుచు

తన తమ్ముని నల్లి నెత్తి దందడి దొరగం

జనుదెంచు నశ్రు పూరము

కనుగవలో మ్రింగి కొనుచు కామిని పలికెన్.”

వచ్చిన కన్నీరు ఆమె “కనుగవలో” మ్రింగి కొన్నదట. కీచకుడు గర్వోన్మత్తుడు. తాను అక్కగారు రాణిగారు. ఆమె ఇట్టి పని ఏవిధంగా చేస్తుంది? ఆమె నిస్సహాయత భాతృవాత్సల్యం కలిసి కన్నీరుగా మారింది. ఇట్టి వరన ఆంధ్ర సాహిత్యంలోనే గాక విశ్వసాహితీ జగత్తులోనే అపురూపం.

సంస్కృత భారతంలో - “ఉత్తరః” అనే ఒక పదం మాత్రమే ఉంటే తిక్కన తెలుగులో అనువదించిన తీరు తీయం గమనించదగింది. అది ఉత్తర గోగ్రహణఘట్టం. ఉత్తరుడు ప్రత్యక్షంగా కౌరవ సైన్యాన్ని చూస్తాడు.

కని ఉత్తరుండు గరు పా

రిన మేనును తలకు మనము రిచ్చ వడినచూ

పునునై తొట్టు వడుచు ఇ

ట్టనియె దిగులు సొచ్చి బృహన్నల తోడన్.

శ్రీకృష్ణుని రాయబారం ఘట్టం. “వాడినూది మొన ఇంచుక మోపిన యంతమాత్రయన్ భూమి పాండునృప పుత్రుల కిత్తునె” అంటాడు దుర్యోధనుడు. అప్పుడు తిక్కన చేసిన శ్రీకృష్ణుని అభివర్ణన.

“అనినవిని కిన్న బూనిన అలతి నవ్వు
 చెలువు మొగమున కౌక క్రొత్త పొలు పొనర్ప
 పుండరీ కాక్షు దగుఁడెల్ల బోయి అప్పు
 దరుణ కమలాక్షు డనుచు మురాంతకుండు”

ఇక యుద్ధ ఘట్టంలో నుండి ఒక ఉదాహరణ. రుక్మ
 రథుడు అభిమన్యునితో తలవడి యుద్ధంచేస్తాడు. అభిమన్యుడు
 అతనిని “మూడు” బాణాలతో సంహరిస్తాడు.

“శరము తోడ ఒక్క కరము చాపము తోడ
 నొకటి బొమలు గదిసియున్న ఉగ్ర
 రేఖ తోడ తల ధరిత్రిపై పడ నేనె
 రయము మెరయ పటు శరత్రయమున”

తిక్కన నవ్వులు

నవ్వు - నవరస ఖని.

నవ్వు - అఖాత హృదయ విషయ సూచిక. తిక్కన
 రకరకాల నవ్వులు గుర్తించాడు. తిక్కన వాడిన నవ్వులు
 ఏర్పి కూర్చితే - ఆ మహాకవి ఎంతటి గొప్ప మనోధర్మ
 పరిజ్ఞాతయో తెల్లమగును.

కల కల నవ్వు - పక పక నవ్వు - పిన్న నవ్వు -
 కన్నుల నవ్వు-వెకిలి నవ్వు-అనాదర దరహాసం - నవ్వుగాని
 నవ్వు-దరస్మితం-సుందర మందహాసం-మున్నగు నవ్వులను
 ఎన్నిటితో తిక్కన ప్రయోగించాడు.

తీక్కన వర్ణించిన తొలి నవ్వు హరిహరనాథుని వదమునందలిది. అది దివ్యత్వం తఱుకొన్న “దరహాసం”.

“అనుకంపాతిశయమున

తన దక్షిణ నేత్రము సుధారోచియ కా

నను వింత లేక చూచి వ

దనమున దరహాసము తఱుకొత్తంగన్”

హరిహర నాథుడు తన్ను చూచినట్లు తీక్కన వర్ణించాడు.

తిరస్కారమును గాని అనురాగమును గాని మాటల కంటె కన్నుల నవ్వులే బాగా వ్యక్తీకరింపగలవు. అట్టి నవ్వు గ్రుచ్చుకుంటే, ఆ గాయాన్ని మాన్పగల మందు లేదు. శిఖండి భీష్ముని ఎదుర్కొన్నపుడు ఆ మహావీరుడు మరలి చూడక అతని నుద్దేశించి పలికె దరహాసముతో:

“నీవు శరకోటి వెసం బరగించి తేని

నే నవ్వుదు గాని కోపము మనంబున

పుట్టదు సూ శిఖండినీ”

జగదేక వీరుడగు భీష్ముని నవ్వునకు ఎవరు భాష్యం చెప్పగలరు? భీష్ముడు బాణాలు ప్రయోగింపకపోయినప్పటికి శిఖండి ఒడలు భగ్గుమన్నది. నిజానికి భీష్ముని ఆ నవ్వుకు ఉన్న శక్తి అతని బాణాలకు ఉందా?

యుద్ధంలో ఒకసారి ద్రోణుడు అభిమన్యుని పొగడు తున్నాడు. అక్కడ దుర్యోధనుడు ఉన్నాడు. “అతిదీనమగు ఆననమున నవ్వుగాని నవ్వు మెరయ” దుర్యోధనుడు పెలుక బాటాడు. “ధనురాచార్యుని ఉపేక్షవలన ఆ బాలుడు అభిమన్యుడు విష్ణువీగుచున్నాడు అది అంతా తన పరాక్రమమే అనుకొంటున్నాడు” అని వ్యాఖ్యానిస్తాడు. దుర్యోధనుడు పెదవి విరచి. ఏ చిత్రకారుడైన దుర్యోధనుని పెదవులపై విరిగిన ఆ నవ్వును చిత్రించగలడా?

భారతంలో తిక్కన ప్రయోగించిన నవ్వులు కోకొల్లలు.

తిక్కన - భారతంలో ప్రయోగించిన చివరి నవ్వు - దేవేంద్రుని మొగంలో విరిసిన దరహాసం స్వర్గారోహణ పర్వంలో-ధర్మరాజు తన వెంట వచ్చిన కుక్కను విడిచి తాను స్వర్గానికి రాజాలనని చెప్పతాడు.

ధర్మరాజు ధర్మనిష్ఠను పరికించిన దేవేంద్రుని ముఖంలో “దరహాసం” వెల్లివిరిసింది.

తిక్కన వ్రాసిన చివరి పద్యం

మహాభారతకథ-జనమేజయునకు, వైశంపాయనునకు చెప్పినట్లు తదుపరి శౌనకాది మహర్షులకు సూతుడు చెప్పినట్లు ఉంటుంది. కథ చివర ఫలశ్రుతితో

“అమల ధర్మార్థ కామమోక్షముల గుఱిచి
ఒలయు తెరువెద్దియును ఇందుగలుగు-అదియ
ఒండెడల గలు-దీన లేకుండు చొప్పు
తక్కొ నంటను లేదు వేదజ్ఞులార.”

అని శౌనకాది మహర్షులకు సూతుడు చెప్పితాడు. ఆ మాటల
వలన మహాభారతం “విజ్ఞాన సర్వస్వం” అని ప్రాచీనులు
భావించినట్లు తెలుస్తుంది. నన్నయ అభిప్రాయం అదే.
తిక్కన అభిప్రాయం అదే.

అంతటితో “మహాకవిత్వ దీక్షావిధినంది పదిహేను
పర్వాలు” వ్రాయటం పూర్తి అయింది. అప్పటికి తిక్కన
పూర్ణపురుషాయుషజీవి. ఆ పండువృద్ధుడు తిక్కన 15
పర్వాలు పూర్తి చేయటం ఎంతటి గొప్ప సంగతి: మ్రగ్గిన
పండు ఎప్పుడు రాలిపోతుందో. అసలు తిక్కన, భారతం
పూర్తి చేయగలడా? అని సమకాలీనులు యోచిస్తూనే ఉండి
ఉండవచ్చు. తిక్కన తపస్సు పూర్తి అయింది. పదిహేను
పర్వాలు ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగా తిక్కన
పూర్తి చేయగలిగాడు.

ఆ శుభ ముహూర్తంలో - చిట్టచివరి పద్యం చెప్పే
టప్పుడు తిక్కన పొందిన ఆనంద తన్మయత్వం ఎటువంటిదో
ఊహింపవచ్చు.

మహాభారత కథ చెప్పిన సూతుని శౌనకాది మహా
మునులు అర్పించారు.

ఇది చివరి మాట.

“పరమ పదాప్తి హేతువగు భారత సంహిత
శౌనకాది భూ
సురవరు లింపునం గరగుచొప్పున చెప్పినవారు
మోద సం
భరితత పొంది అక్కడకు నర్చితుజేసిరివార
రల్మిలిన్”

ఈ చంపకమాలలో ఈ మూడు పాదాలతో తిక్కన
మహాభారత కథ పూర్తి అయింది. ఇంక ఏమి వ్రాయాలి
నాలుగో పాదంలో??

“హరిహరనాథ, సర్వభువనార్చిత నన్ దయజూడు
మెప్పుడున్” అని కృతార్థుడైన తిక్కన హరిహరనాథునికి
ధన్యవాదాలు సమర్పించాడు. అదే సాహిత్య మంగళహారతి.

ఈ చివరి పాదంలో, మహాభారత రచన పూర్తి చేసిన
శుభ ముహూర్తంలో తిక్కన అనుభవించిన నిర్భరానంద
తన్మయత్వం నేటికీనీ తెలుగు దేశంలో వెల్లివిరుస్తూ ఉంది.

